

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

MAGDALENA NOSKOVÁ

IV. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk – německý jazyk

BOŽENA BENEŠOVÁ 1873 – 1936

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

OLMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 1. 4. 2009

.....

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, poskytování rad a konzultace.

OBSAH

Úvod	6
1 Život Boženy Benešové	8
1.1 Rodiče Boženy Benešové	8
1.2 Vztah Boženy k domovu a rodičům	9
1.3 Manžel Josef Beneš a syn Roman	11
1.4 Frenštátský literární salón	14
1.5 Přátelství s Růženu Svobodou a F. X. Šaldou	16
1.6 Práce Boženy Benešové v listech	20
2 Tvorba Boženy Benešové	24
2.1 Poezie	24
2.2 Próza	27
2.2.1 Povídková tvorba prvního období	27
2.2.2 Povídková tvorba druhého období	31
2.2.3 Poslední povídka Boženy Benešové	33
2.2.4 Shrnutí povídkové tvorby	33
2.2.5 Romány	34
2.3 Drama	37
3 Úder	38
3.1 Tematický plán	38
3.2 Kompoziční plán	43
4 Podzemní plameny	51
4.1 Tematický plán	51
4.2 Kompoziční plán	52
5 Tragická duha	56
5.1 Tematický plán	56
5.2 Kompoziční plán	59
5.2.1 Architektonika	65
5.2.2 Kompozice	66
Závěr	67
Seznam pramenů a literatury	68

Seznam příloh	72
Anotace	

ÚVOD

Diplomová práce se komplexně zaměřuje na spisovatelku Boženu Benešovou, která patří k nejvýznamnějším českým autorkám první třetiny 20. století.

Můj zájem o Boženu Benešovou vychází z její tvorby. Ve svých dílech pracuje s mladými postavami, zejména dívkami, a psychologicky prokresluje jejich charaktery a proces duševního dospívání.

Odtud pramení i cíl diplomové práce. Diplomová práce si za cíl klade tematicko-motivickou a kompoziční analýzu válečné románové trilogie Úder, Podzemní plameny a Tragická duha, přičemž se v tomto ohledu zaměřuje na stěžejní postavu celého díla, Alenu Hudcovou. Sleduje její osudy od vypuknutí první světové války až po její konec a pozornost věnujeme změnám, které vnesla válka do jejího života.

Práce je rozdělena do pěti kapitol.

První kapitola je věnována autorčinu životu. Jsou zde chronologicky podány informace o jejím dětství, studiu, manželství a mateřství. Stručně charakterizuje i literární počátky a faktory, kterými byla její literární dráha ovlivněna.

Druhá kapitola podává přehledný soubor jejího celoživotního díla. Podkapitoly se věnují stručné charakteristice autorčiny básnické a prozaické tvorby.

Poslední tři kapitoly jsou rozděleny podle válečné trilogie. Každá pojednává o jednom díle. Jedná se vždy o tematicko-motivickou a kompoziční analýzu textu. První a třetí díl jsou zpracovány rozsáhleji. Ve druhém dílu totiž hlavní postava, na kterou je zaměřena celá analýza, téměř nevystupuje. Tento díl je však důležitý k pochopení dalších souvislostí.

Před zahájením samotného písemného zpracování diplomové práce jsem navštívila Literární archiv Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech u Jičína. Zdejší pracovníci mi umožnili nahlédnout do pozůstalosti Boženy Benešové. Proto jsem zde strávila určitý čas studiem korespondence a vlastních rukopisů některých děl Boženy Benešové.

Na úplném konci diplomové práce je uveden abecední seznam použitých pramenů a literatury a seznam příloh.

1 ŽIVOT BOŽENY BENEŠOVÉ

Boženu Benešovou, rozenou Zapletalovou, řadíme k významným prozaičkám první poloviny 20. století. Narodila se 30. listopadu 1873 v Novém Jičíně. K tomuto městu ale nijak nepřilnula. Když jí byly tři roky, rodiče se odstěhovali do Napajedel, kde prožila celé své dětství a mládí. V Napajedlech navštěvovala obecnou školu, patřila k výborným žákyním. Proto po ukončení šesté třídy odešla studovat do Olomouce na německou měšťanskou školu. Přála si ve studiu pokračovat v Praze, u rodičů však nenašla pochopení. Dále se tedy vzdělávala sama. Docházela do kláštera v Napajedlech na hodiny francouzštiny, mnoho času trávila nad knihami. Naučila se výborně německy a francouzsky, proto později z těchto jazyků začala překládat.

1. 1 RODIČE BOŽENY BENEŠOVÉ

Matka Boženy Benešové se jmenovala Berta, rodným jménem Kostelníková. Pocházela z Frenštátu pod Radhoštěm, z významného rodu Valentina Kostelníka, dědečka Boženy Benešové. Valentin byl původně tkalcem, ale postupně se vypracoval na úspěšného podnikatele a stal se prvním českým starostou ve Frenštátě. Další jeho funkce zemského a říšského poslance mu umožňovala přátelit se s předními politiky a mnohými významnými osobnostmi společenského života. Ve městě hostil např. Františka Palackého či F. L. Riegra.

Ze stejného rodu pocházela také Bohuška Křenková, vnučka Valentina Kostelníka a současně i sestřenice Boženy Benešové. Bohuška Křenková se aktivně podílela na frenštátském literárním saloně a díky ní se Božena Benešová seznámila s Růženou Svobodovou.

Otec Boženy Benešové, Roman Zapletal, pocházel z Hané ze vsi Sobíšky. Odtud však už odešel její dědeček Ambroz Zapletal, který byl význačným stavitelem. V Rožnově postavil léčebný dům, ve Frýdlantě nad Ostravicí klášterní školu a mnoho dalších veřejných budov. Jako stavitele ho znali po celé severovýchodní Moravě. Jeho starší syn Alfons působil ve Vídni jako architekt na císařském dvoře, poté se přestěhoval do Prahy na Hradčany, kde byl hradním hejtmanem. Mladší syn, již zmíněný Roman, byl právník. Za prací se odstěhoval do Nového Jičína. Tam se také seznámil se svou manželkou Bertou a roku 1870 se vzali. V Jičíně se jim narodily dvě dcery. Starší Marie, která krátce po narození zemřela a Božena. Poté se rodiče odstěhovali do Napajedel, kde se usadili a kde si Roman Zapletal zařídil advokátní kancelář. Božena pocházela z jedenácti dětí, sama byla nejstarší. Čtyři sourozenci v dětství zemřeli, zůstali Oto, Jaroslav, Marie, Berta, Lev a Eliška.

1. 2 VZTAH BOŽENY K DOMOVU A K RODIČŮM

Situace rodiny Benešových nebyla po stránce sociální zrovna ideální. Velký počet dětí, otcova advokátní kancelář nevydělávala tolik, kolik by bylo potřeba, neustálé boje s konkurencí. Přesto Božena Benešová na svůj domov a dětství vzpomíná idylicky. Rodinu pojila zejména vzájemná láska.

Božena Benešová se hodně věnovala studiu, celé dny proseděla u knih. Nestarala se o věci, které byly jiným dívkám jejího věku prioritou. Nezajímalo ji, aby se výhodně provdala, nesháněla si bohatou výbavu. Snažila se uniknout maloměstskému světu a jeho představám o životě dívky a ženy. Toto Boženiny rodiče trápilo. Přáli si vidět ji zabezpečenou. Možná proto, že v době jejího dospívání byli ve vážné finanční krizi a vzdělávání dívek bylo v tehdejší době velkým luxusem. Vzdělání se jí sice dostalo, i když

ne takové, jaké si sama představovala. A právě otec nebral Boženu vážně. Nemohl chápat svou dceru, která toužila po vzdělání, byla hrdá a bouřila se proti všem a všemu. Ve srovnání můžeme uvést její matku, která byla sice také vzdělaná a kultivovaná, ale porodila jedenáct dětí, svému manželovi byla ve všem oporou, vzorně se starala o rodinu a chod domácnosti.

Vztah otce a Boženy, i když na jednu stranu velmi láskyplný, byl plný konfliktů. Celé své mládí se snažila překonat otcovu nedůvěru a najít u něho pochopení. Konflikt otce a dcery poté vylíčila i ve své povídkové tvorbě. Jako příklad můžeme uvést povídku Hladina. Velmi silně je tento vztah vystižen v prvním náčrtu povídky z roku 1899. V přepracované verzi, s osmiletým odstupem, už Božena nelíčí otce příliš tragicky, postupuje mírněji a objevuje se zde daleko méně konfliktních situací:

„Znepokojen přemýšlel o její těžké a bůhvíproč stále vzpurné povaze, kterou znával již na maličké dívce v krátkých sukýnkách a o níž bezděčně věřil, že zmizí zároveň s nimi, ale na kterou slýchal žaloby až do poslední doby. ... Měl jakýsi dávnověký ideál mladé dívky, veselé, bezstarostné, tvora, jehož jediným úkolem by bylo těšiti se ze života, jaký mu péče a vyspělý rozum rodičů uchystaly, a který by náhradou za to byl jarním paprskem, slunečním úsměvem. ... Viděla otce, jak jej dosud nevidala, s posměšnými trochu, velitelsky přísnými ústy, cítila únavu dlouholeté samotářské práce z jeho bytosti, ale cítila zároveň, jak strnul v této práci, jak pozbyl zájmu o vše, co s ní souviselo, a jak samolibě dovedl cenit svou nebolestnou rezignaci. A cítila stále zřetelněji ono blahosklonné podceňování, s jakým se obracel k jejímu probuzenému ženství, i urážlivý chvat, s jakým ukončoval rozmluvy s ní, vybočily-li náhodou z rozprav o denních událostech.“¹ Zdroj sporů plynul z naprosto rozdílných představ o způsobu života. Božena si přála opustit konvenční, podle pravidel uspořádaný svět maloměsta.

¹ BENEŠOVÁ, B. *Povídky s koncem ne vždy dobrým*. Praha: Albatros, 1975. s. 137-138.

Chtěla se věnovat především studiu a svoji budoucnost si řídit podle svých názorů a přesvědčení.

Matka se ji snažila vést podle svého obrazu. Sama byla v roli vzorné manželky a matky šťastná, proto toto štěstí chtěla darovat i dceři. Ona o to však nestála. Své štěstí viděla ve větších činech. Přesto svou matku nesmírně milovala a tento hluboký vztah byl oboustranný. I Boženina sestra Eliška se v jednom ze svých dopisů zmínila o vztahu Boženy k matce:

*„Neznala jsem lepšího vztahu k matce. Při každé příležitosti ji navštěvovala, velmi něžně a vroucně jí psávala a maminka jí lásku opětovala.“*² I přes rozlišné mínění nacházela Benešová u matky klid a postupem času i pochopení. Matka svůj život sice považovala za šťastný, ale celý ho strávila v setrvačnosti a v zaběhnutých kolejích. Zajisté tedy není pochyb, že by stejně jako její dcera nikdy nezatoužila po něčem jiném, novém, co by se vymykalo stereotypnímu řádu.

Nemůžeme se divit, že ačkoli Božena žila v prostředí plném lidí, obklopena sourozenci a jejími přáteli, cítila se osamocena. Neměla téměř nikoho, kdo by jí porozuměl a kdo by ji podpořil v jejím duchovním růstu. Na druhé straně se své rodiny neuměla vzdát. V sobě samé bojovala proti vnitřní revoltě k rodičům a proti dceři, která je nadevše miluje. Byla zakotvena v jejich hodnotovém systému a příliš lpěla na rodové příslušnosti. Rodina pro ni byla největším citovým zázemím.

1. 3 MANŽEL JOSEF BENEŠ A SYN ROMAN

Ve dvaceti třech letech, 13. dubna 1896, se Božena provdala za svého přítele Josefa Beneše, s kterým se znali už dlouhá léta. Jeho rodina pocházela také z Napajedel a byli tam velice vážení. Josef

² HOREČKA, F. *Frenštátský literární salón*. Nový Jičín: Vlastivědný ústav, 1969. s. 29.

se věnoval medicíně. Studoval v Praze, kde se seznámil s mnoha lidmi z oblasti kultury.

Josef patřil k tamní inteligenci. Byl velký čtenář, s vysokoškolským vzděláním (i když nedokončeným). Vynikal literárním talentem, v mládí psával básně, byl členem ochotnického divadla a vyzkoušel si i roli režiséra. V Praze pak navazoval kontakty s vedoucími literární mládeže. To vše mělo velký vliv na to, že se za něho Božena provdala.

„Božena se prostě zamilovala do Josefa Beneše, syna pekařského mistra, bydlícího vedle nás. Josef byl velmi inteligentní, studoval gymnasium v Kroměříži, později lékařství v Praze, ale odešel z university a přijal místo úředníka drah. Byl velmi nadaný, psal satirické verše, Boženě imponoval a zkrátka provdala se z lásky.“³ Takto vylíčila svého švagra Boženina sestra Eliška. Zajisté i ona si uvědomovala, že tito dva mladí lidé mají k sobě blízko nejen po intelektuální stránce.

Božena si tedy na svém manželovi nejvíce cenila jeho duchovních hodnot a literárních schopností. K jejich sňatku přispělo zajisté i to, že v Boženině okolí se nepohyboval žádný jiný muž, který by ji dokázal oslnit svým projevem, chováním a inteligencí.

Ze začátku byli mladí novomanželé šťastní. Bydleli v domě u rodičů, kteří je i částečně finančně podporovali. Božena doufala, že konečně potkala někoho, kdo ji podpoří v uskutečňování jejího cíle, kdo jí pomůže vymanit se z maloměstského stereotypu. Přes Josefa se také chtěla seznámit s jeho známými v Praze. Mezi ně patřil i básník Josef Svatopluk Machar, kterého si velice vážila.

V manželství se postupně začaly objevovat problémy. První přišly, když je rodiče přestali finančně podporovat. Poté to byla Boženina nespokojenost. Josef se stal úředníkem na dráze a domů se často vracel pozdě večer, kdy už na nějaké kulturní či společenské aktivity neměl sílu. Božena na něho čekávala a celé

³ HOREČKA, F. *Frenštátský literární salón*. Nový Jičín: Vlastivědný ústav, 1969. s. 34.

dny prožívala opět v samotě. Jen těžko přistupovala na roli manželky, která se všeho vzdá a svůj život obětuje pouze rodině a dítěti, které se jim krátce po svatbě narodilo. Dítě mělo ke všemu zdravotní obtíže a zvýšená celodenní péče matku zcela vyčerpávala. Její sny a ideály mizely jako pára nad hrncem. Vše vyvrcholilo v roce 1912 rozvodem. Paradoxem zůstává, že se manželé ve skutečnosti nikdy nerozešli. Rozvod sice proběhl, ale oba žili společně až do Josefovy smrti (1933). Po šestnáctiletém společném soužití, třebaže plném neshod, se i nadále vzájemně respektovali a cítili k sobě určitý druh soucitu, který jim nedovolil opustit se úplně.

K Boženinu manželství se opět vyjádřila její sestra. Za příčinu neshod v společném životě manželů považovala Josefa. Změnil se, přestal se zajímat o kulturu, o společnost, po které Božena tolik toužila:

„Manželství uzavřené z lásky později ztroskotalo pro naprostou rozdílnost názorů manželů na život. Josef byl typ maloměšťáka, spokojeného s ovzduším malého města. Společnost u řeky Moravy, dobrý doušek piva, pohodlná služba pokladníka na dráze stačily mu k spokojenosti. Božena, bouřlivá povaha klidného zevnějšku, romanciérka, nenávidějící maloměstské prostředí, svým úsilím způsobila, že švagr dostal místo v Praze, kam se manželé po smrti našeho otce dostali. Přestěhovali se roku 1908. V pozdějších letech po první světové válce se úplně smířili, myslím, že Josef chápal čím dál více Boženu a když roku 1933 zemřel, Božena pro jeho odchod velmi truchlila.“⁴ Praha byla ideálním místem pro Boženino kulturní vyžití a pro aktivity začínající spisovatelky. Na záchranu manželství však ani Praha neměla žádný vliv.

Přes veškeré starosti se Božena nevzdávala a snažila se alespoň částečně věnovat své literární práci. Pokusila se publikovat několik povídek v časopisech. Všechny jí ovšem byly vráceny bez

⁴ HOREČKA, F. *Frenštátský literární salón*. Nový Jičín: Vlastivědný ústav, 1969. s. 35.

vytisknutí. Byla to pro Boženu další těžká chvíle, pocit zbytečnosti jejího snažení a demotivace.

Roman Beneš byl jediný Boženin syn. Narodil se roku 1897 v Napajedlech. Prožil nadějně dětství a měl veškeré předpoklady pro to, že v životě něco dokáže. Byl však povolán do války, ze které se vrátil jako italský legionář. Po návratu začal studovat medicínu. Nikdy ji nedokončil, což jeho matku mrzelo. Syn se ve válce změnil, stal se z něho uzavřený člověk, který si přál osamostatnit se od rodičů. Benešová se s tím nedokázala smířit. O syna se strachovala prakticky celý život. V dětství kvůli nemocem, které ho často sužovaly. Pak odešel do války. Pro žádnou matku není jednoduché smířit se s faktem, že jejímu jedinému dítěti hrozí smrt. Benešová se nepřestala strachovat ani po válce. Syn Roman si ale přál být svobodný, samostatný, nezávislý na rodičích. Kvůli tomu si s matkou nerozuměli a často se spolu dostávali do konfliktů.

V roce 1927 získal pracovní místo policejního úředníka v Liberci. Po deseti letech odešel do Prahy, kde také pracoval u policie na ředitelství. Roku 1930 se oženil, s manželkou měli dceru Hanu.

Jeho život těžce poznamenala válka. Vzpomínky na ni nepatřily k těm nejšťastnějším. Krátce po návratu z války se u něho projevila vážná choroba. Zemřel roku 1956.

1. 4 FRENŠTÁTSKÝ LITERÁRNÍ SALÓN

O existenci pojmu frenštátský literární salón můžeme vést dohady. Nenajdeme o něm zmínku v žádné místní kronice ani literárním slovníku. Ale jak uvádí František Horečka, přesto vznikla ve Frenštátě pod Radhoštěm na konci 19. století instituce,

která hostila osobnosti z literárního, uměleckého či veřejného života.

Vedoucí bytostí frenštátského literárního salónu byla již výše zmíněná Bohuška Křenková, sestřenice Boženy Benešové. Bohuška studovala v Praze na dívčí škole. Rodina se přátelila s Janem Neffem, u kterého Bohuška hrávala s Antonínem Dvořákem na piáno. Měla tedy velké kulturní zázemí nejen doma. Sama sice netvořila, ale o umění se zajímala a mnohým autorům pomáhala prosadit se.

Příčinil se i Valentin Kostelník, dědeček Bohušky Křenkové, jehož obchodní styky se Slovenskem a s Vídní umožňovaly kulturní obohacování a vzájemné návštěvy vlastenců. Frenštát bylo i oblíbené místo řady spisovatelů, kteří tu hledali inspiraci ke své tvorbě.

Božena Benešová na Frenštát vzpomíná ve stati pro Věstník Krajské výstavy:

„Zvlášť mnoho se tu zachovalo starých tradic z dob národního obrození, neboť Frenštát měl v letech šedesátých svou slavnou éru buditelskou a proslul po celé zemi nadšením a pohostinstvím. I Rieger, ba sám Palacký, našli pro něho nejedno teplé slovo a odnesli si krásné vzpomínky z tohoto tichého koutku. ... A dnešní Frenštát? I ten má svou rázovitost, svou originalitu, svou tichou krásu. Ta se projeví i letným turistům, ale do duše promluví jen tomu, kdo zde zapustí kořeny a kdo se sem vrací zas a zas.“⁵

Kromě Jana Kollára, Františka Palackého nebo Svatopluka Čecha zavítal do Frenštátu i F. X. Šalda, který se do tohoto kraje přijel léčit. V roce 1899 vážně onemocněl a od té doby hledal různé druhy léčení. Léčebné kúry žinčicí (syrovátka z ovčího mléka) vypadaly slibně, a tak se je rozhodl vyzkoušet. Na jaře roku 1902 se i s Růženou Svobodovou a jejím manželem vypravil do Bystřice pod

⁵ HOREČKA, F. *Frenštátský literární salón*. Nový Jičín: Vlastivědný ústav, 1969. s. 31-32.

Hostýnem, aby podstoupil léčbu. Teď už byl jen krůček k setkání s Bohuškou Křenkovou a Boženou Benešovou.

1. 5 PŘÁTELSTVÍ S RŮŽENOU SVOBODOVOU A F. X. ŠALDOU

Seznámení s Růženou Svobodovou mělo pro Benešovou zásadní význam. Zcela ovlivnilo její literární tvorbu. Svobodová v ní objevila talentovanou spisovatelku, která potřebovala pomoci prosadit se a ukázat ten správný směr. Benešová v ní zase viděla člověka, o kterého se může opřít, který jí rozumí a chápe v jejím nelehkém životním rozporu. Vzniklo tedy přátelství, které trvalo až do autorčiny smrti. Společně absolvovaly dvě cesty do Itálie (1903, 1907). Podruhé měl s nimi jet i F. X. Šalda, který však cestu odvolal. Ze závěru dopisu Benešové Šaldovi můžeme snadno usoudit, že Benešová si Šaldu oblíbila a vyhledávala jeho společnost:

„Třetího září pojedeme do Říma, to ovšem víte. Paní Svobodová zmínila se, že snad pojedete též, a já jsem se rozradovala celou duší. Ale nepojedete prý. Je to docela určité, že ne? Není možnosti zvrátit to rozhodnutí nějak? Psala bych Vám každý den prosebný arch, kdyby byla jen nejmenší naděje na úspěch. Zatím Vám znova nastokrát děkuji za všechna moudrá a milá slova a s uctivým pozdravem jsem Vaše zcela oddaná Božena Benešová.“⁶ Do Itálie nakonec cestoval J. S. Machar. Benešové se tak naskytla možnost osobního seznámení.

Důkazy, že ji Svobodová podporovala a popoháněla k psaní, najdeme v nejednom z jejich dopisů. V jednom z nich se ptá Benešové, na co myslí, co píše a zda již dopisuje slíbené věci. Prosí ji, aby jí zaslala ještě nějakou prózu, kterou by mohla nechat

⁶ MOLDANOVÁ, D. Dopisy Boženy Benešové F. X. Šaldovi. *Literární archiv (sborník)*, 1969, roč. 3/4, s. 221.

otisknout v listě. Také se z něho dovídáme, že některé práce nechala přečíst svému manželovi Františku Xaveru Svobodovi (také spisovatel) a žádala ho o názory, které pak vždy do dopisů přepisovala.

A byla to právě ona, kdo Benešovou seznámil s F. X. Šaldou. Stejně jako Svobodová jí zadával práci. Když se dozvěděl o její výborné znalosti němčiny a francouzštiny, přemlouval ji, aby začala překládat. Na jeho popud nakonec přeložila román francouzského spisovatele Mauclaira Města světla. V dopisu z roku 1905 píše:

„Posílám Vám konečně překlad Města světla a děkuji Vám, že jste na mne nenaléhal, ať spěchám; bylo by mne to rmoutilo a rozčilovalo, ale bylo by to sotva co pomohlo, neboť mne oči tak trápily a dosud trápí, že piši jen namáhavě a jen po čtvrthodinkách. Tato šedá, úmorná, ale uklidňující práce překladatelská moc mne vlastně těšila a nerada se s ní loučím...“⁷

Překlady se Benešová již naplno nevěnovala. Z třicátých let pochází ještě její překlad novely Neznámý od Heinricha Manna. Více usilovala o svoji vlastní tvorbu.

Kromě překladatelské práce jí Šalda pomáhal v redakci Ženského revue. Snažil se ji prosadit v Novině, kam poté psala příspěvky o literárních novinkách. Roku 1908, kdy se s rodinou přestěhovala do Prahy, mohl Šaldův vliv na ni ještě zesílit. Choval k ní velkou důvěru a kvůli svému onemocnění jí dokonce nabídl místo zástupce v Novině.

Jejich přátelství bylo velmi hluboké. Benešová si uvědomovala, za co všechno mu vděčí a byla mu také patřičně vděčná. V pozdějších letech se jejich vztah ze strany Benešové mění spíše na soucit k nemocnému a v osobním životě ne příliš šťastnému Šaldovi. Poznáváme to z jejího dopisu K. M. Čapku-Chodovi:

⁷ MOLDANOVÁ, D. Dopisy Boženy Benešové F. X. Šaldovi. *Literární archiv (sborník)*, 1969, roč. 3/4, s. 219.

„Vy mi píšete o mém přátelství k F. X. Šaldovi. Je podstatně jiné, než se Vám zdá. Vždyť přátelství znamená pro mne především jistotu, bezpečí, vědomí, že je někde člověk, na nějž možno spolehnouti ve strasti a hoři. A takový on opravdu není. Je to nešťastný, rozbitý člověk, melancholie, ne-li zrovna zoufalství, sedá s ním u stolu a ve chvílích, kdy mu skočí do týla, rozbijí vše, co si duše sama v jasných chvílích zbudovala jako domov a útočiště. Můj vztah k němu je v podstatě složen z obdivu jeho geniality a z lidského hlubokého soucitu.“⁸

Až na sklonku života oba nachází klid a pohodu a jejich přátelství opět nabývá přátelství pravého. F. X. Šalda se stále snaží udržovat dobré kontakty alespoň prostřednictvím korespondence:

„Má drahá, drahá přítelkyně! Jak podivně se mě dotkl Váš dopis! Nevíte ani, jak Vás mám rád, nepřeháním, řeknu-li, že není dne, abych na Vás nevzpomněl. Není básně, není článku, abych si neřekl, kdy ho dopíšu: co byste tomu řekla, nebo lépe, co by tomu řekla ONA, cože je cosi jako Jediná. Něco jako čtvrtá osoba božská...“⁹

Přátelství s Růženou Svobodovou mělo silné a pevné kořeny, přesto těsně před první světovou válkou utrpělo rány. Benešová se s její pomocí rychle dostala na vrchol. Začala sklízet úspěchy díky svému průbojnému realismu, výraznému slohu a psychologické kresbě. Postupně navazovala styky s jinými výraznými osobnostmi, jako byl Arne Novák nebo K. M. Čapek Chod. Změnil se poměr sil, Benešová se stala rovnocennou autorkou Svobodové. Ta si v roce 1913 začíná stěžovat Bohušce Křenkové:

„Bó jsem neviděla, ani František ji nepotkal. Ona ponižuje svým chováním všechny pojmy o výsosti a spolehnutí na city přátelské. Tak se nechová čtyřicetiletá žena, tak se chová nezralá žába. A moje úcta před ní se umenšuje. Kdyby byla mou přítelkyní, byla by řekla: domnívám se, že se chovala tak a tak, a já bych jí to

⁸ MOLDANOVÁ, D. Dopisy Boženy Benešové F. X. Šaldovi. *Literární archiv (sborník)*, 1969, roč. 3/4, s. 217.

⁹ tamtéž, s. 217.

vysvětlila, ale v tomto nemohu vidět nic jiného nežli záminku ke stykům s Arne Novákem. Ale ona jednou pochopí, kdo byl přítel a kdo flaneur. Nyní, kdy jsme ji uvedli do literatury po tolikerém odporu, o němž ona nemá tušení, kdy stroj sám začíná jít, zdá se jí, že nás nepotřebuje. Jak je to ošklivé a nízké! Nahájila jsem se jí, všem vychvalovala, posměchy odmítala, rozčilovala se, ji do práce pobízela, a nyní je to takové...“¹⁰ Křenková se je snaží ze všech sil smířit, ovšem se jí to nedaří. Od Svobodové dostává dopis, ve kterém stojí:

*„Klaním se jejímu duchu, ale nemohu se poklonit její duši! Omluvy má nepěkné, vyhýbavé, nepřímé, zapletalovské.“*¹¹

Příčinou tohoto sporu bylo zajisté i to, že Svobodová, na rozdíl od Benešové, často stonala (problémy se zrakem, revmatismus, srdeční choroba) a přidala se k tomu zatrpkllost stárnoucí ženy. Benešová k ní stále chovala úctu a považovala ji za výbornou autorku. Na druhé straně byla Svobodová také velmi žárlivá. Můžeme se tedy domnívat, že k neshodám přispělo i přátelství Benešové s F. X. Šaldou. Svobodová se ve svém manželství taktéž necítila šťastná. Sama v jednom z dopisů přiznává:

*„A říkám si, kdybych se ještě jednou narodila, nedej bože, aby to bylo mezi umělci. I ten nejhodnější, jako je můj. Nemá smysl pro rodinný život.“*¹² Snad i proto nacházela cestu k Šaldovi, který trpěl téměř stejným osudem, a v tom případě si dobře rozuměli. Svobodová se mu starala nejen o byt, ale zajímala se o všechny ženy, které se kolem Šaldy vyskytovaly. Jeden čas, když se na scéně objevila slečna z Prahy, se nervózní Svobodová obrací na Bohušku Křenkovou a prosí ji o pomoc:

„Ta slečna přišla z Prahy a uchází se vášnivě o sňatek s člověkem nám velmi blízkým. Nevíme tu mnoho o její minulosti, poněvadž je nově přišlá, a protože je nutno vědět všechno. Neměla

¹⁰ MOLDANOVÁ, D. *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, s. 26-27.

¹¹ HOREČKA, F. *Frenštátský literární salón*. Nový Jičín: Vlastivědný ústav, 1969, s. 37.

¹² tamtéž, s. 10.

bys někoho ve Vr. u B., koho bych se mohla zeptat na její minulost, na její mládí? Má 26 let. Víím, že byla zasnoubena a po 2 leté známosti zanechána. A před tím měla známost s jiným. Jde mi vážně o osud a štěstí člověka.“¹³ Z korespondence vyplývá, že Svobodová se snažila být F. X. Šaldovi co nejbližší. Sbližoval je nejen podobný životní osud, ale i neštěstí v lásce a časté nemoci, které oba trápily.

Nesvár mezi spisovatelkami mohl tedy částečně vyplynout i z přátelství Benešové se Šaldou, na které Svobodová žárlila.

1. 6 PRÁCE BOŽENY BENEŠOVÉ V LISTECH

Jak už bylo výše zmíněno, od roku 1907 se Božena Benešová zapojila do práce v redakci **Ženské revue** (založila ji brněnská učitelka a redaktorka Zdeňka Wiedermannová). Byla jí svěřena příloha *Žena v umění*. Tato činnost ji však nijak neobohacovala. Ženské hnutí pro ni nemělo velký význam. Také redakce sídlila v Brně a ona stále bydlela v Napajedlech. Práci jí to tudíž jen komplikovalo. Přesto se jí díky *Ženské revue* otevřely dveře do dalších listů. Dostala nabídku od T. G. Masaryka spolupracovat s *Naší dobou*. Benešová však odmítla.

Druhou příležitost si uniknout nenechala. Byla přizvána do **Noviny** (založenou r. 1908 F. X. Šaldou a J. S. Macharem). Benešová zde získala širší povědomí o kultuře, zajímala se o světové moderní umění. Nejvíce se zaměřovala na psaní kritik. Uměla přesně a jasně vylíčit umělecké dílo, proniknout do něho.

O spolupráci s F. X. Šaldou se dočteme v korespondenci Boženy Benešové. Jako jeden z nesčetných příkladů můžeme uvést dopis z 3. dubna 1908:

¹³ HOREČKA, F. *Frenštátský literární salón*. Nový Jičín: Vlastivědný ústav, 1969, s. 11.

„Velectěný pane!

Posílám Vám referát o Rožkové knize, který ještě strašně volá po přepsání a vypilování. Ale má-li jít dnes, musím Vám ho poslat takto neupravený, a poslat ho musím, protože zítra asi nebudu doma a pak by bylo již pozdě. Prosím Vás, slitujte se nad tím a pečlivě opravte, nebo mně pošlete kartáčový otisk.

Je to příšerná kniha, moje ubohá hlava po ní ztupla nadobro, srdce se zmenšilo, slovník zchudl, i jarní den pozbyl svěžesti. Kdyby přání mělo dosti síly, musely by autoru zchromnout obě ruce nadosmrti.

Do příštího čísla Vám pak pošlu drobnější referáty tři nebo čtyři, určitě však Čečetku a Svátka. Tito dva spisovatelé jsou si dost podobní, oba lokálkáři, jenže ten jeden sbírá materiál pro ně v exotických končinách a druhý v starých registraturách. Přeložit jejich povídky do přítomnosti a do Čech, poznalo by se to okamžitě...“¹⁴

Novina vyšla celkem jen v pěti ročnících, poté zanikla. Božena Benešová v ní také otiskla vlastní básně a povídky (Povídka s dobrým koncem, Hladina, Stíny a eseje, Myšky, Lakomý osud). Její povídky pak dále vycházely v **České kultuře**, která na Novinu navázala.

V období první světové války se Benešová plně věnuje svojí literární práci. Zanechala publikování v časopisech. Tím se ovšem přivedla do finančních problémů, protože to byl jeden z velkých finančních zdrojů. Potýkala se s hmotnou krizí, která trvala téměř celou válku. K dalším starostem přibyl synův odchod na frontu. V této době se proto snaží intenzivně tvořit a zahnat tak všechny svůj strach.

Po skončení války byla požádána Růženu Svobodovou, aby jí pomohla vést své dva nově založené časopisy **Lípa** a **Zvěstování**.

¹⁴ MOLDANOVÁ, D. Dopisy Boženy Benešové F. X. Šaldovi. *Literární archiv (sborník)*, 1969, roč. 3/4, s. 227.

Zprvu se Benešové nechtělo, protože pracovala na svých dílech a v Praze tuto dobu moc nepobývala. Nakonec svolila a v Lípě jí byla přidělena rubrika básní. Otiskovala tam povídky, básně, ale také literární a divadelní kritiky. Z důvodu častých nemocí Růženy Svobodové připadá Benešové stále větší podíl v redakci a po smrti Svobodové 1. 1. 1920 přebírá redakci celou.

Pro revue Zvěstování napsala Benešová jen několik úvah, které se týkaly společnosti a postavení současné ženy v ní. Spolupráci však ukončila, když Svobodová zemřela.

Po válce, kdy opět řeší finanční a rodinné problémy (manžel Josef Beneš vážně onemocněl, syn Roman se vrátil z fronty a přihlásil se na medicínu), se navrácí ke kritikám. Píše je do různých literárních časopisů, denního tisku, nejvíce však do Tribuny.

Roku 1926 se stala členkou YWCY („*Young Women's Christian Association*“). Benešová tak zřejmě učinila, aby zmírnila stále trvající nouzi. Ukázalo se, že její jednání jí pak přišlo vhod. Stýkala se s obyčejnými dívkami, které s ní mohly zcela otevřeně mluvit o svých problémech. Dokázala jim naslouchat, pochopit je a díky svým životním zkušenostem poskytnout nejednu radu. I když už v YWCY nepůsobila, dívky na ni nezapomněly a navštěvovaly ji u ní doma a již nemocné a stárnoucí Benešové se snažily pomáhat. V tomto období osamocení se přátelila se spisovatelkami Marií Pujmanovou a Marií Majerovou, nejvíce však s Annou Marií Tilschovou a Pavlou Buzkovou.

Benešová rychle chřadla, její zdravotní stav se zhoršoval a ona se nemoci poddávala. V létě roku 1935 A. M. Tilschová svěřila P. Buzkové své starosti o ni:

„Milá Pavlo, zdá se mně, jako by ležel nějaký šlojíř, snad dobrodějný a snad zase zlovolný na veliké inteligenci Boženině a já bohužel nemohu než opakovat to Tvoje: nevím, nevím... Nemohu pochopit, že ani ona, ani nikdo z její rodiny nevidí, jak velice

*vážný je její stav. Ubýt 23 kila! To se nedá vysvětlit, jak ona to dělá, traumatem, to musí mít hlubší příčinu a to mně také potvrdili dobří lékaři, když jsem se na to ptala...*¹⁵ A. M. Tilschová byla velká Boženina přítelkyně. V její korespondenci se o tom nachází mnoho dalších důkazů. I po smrti Benešové si často zasteskla nad ztrátou pro ni tak drahé osoby.

Nemocná Benešová ještě pár dní před svou smrtí aktivně tvořila. Sama už psát nemohla, proto diktovala poslední věty svého díla dívkám. Zemřela v Praze 8. dubna 1936 v kruhu přátel, kteří ji ctili, uznávali a pro které byla Božena Benešová výjimečným, moudrým a dobrým člověkem a v neposlední řadě také nenahraditelným přítelem.

Po smrti Benešové o ní bylo napsáno mnoho kritik. Význam její osobnosti vystihl ve své stati k desátému výročí od úmrtí Boženy Benešové literární kritik Karel Sezima:

*„Smrtí Boženy Benešové odešla naší slovesné i společenské kultuře vzácná žena, která svým dílem nepopíratelně náleží k nejvyšší kategorii českých spisovatelek. Její dílo bude právem stavěno vedle děl Boženy Němcové, Karoliny Světlé, Terezy Novákové a beze sporu též Růženy Svobodové.“*¹⁶

¹⁵ MOLDANOVÁ, D. *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, s. 37-38.

¹⁶ SEZIMA, KAREL. „Ženu statečnou kde nalezněš?“ *Doba*, 1945, roč. 1, s. 86.

2 TVORBA BOŽENY BENEŠOVÉ

„Žádného strádání jsem se v životě nebála, ani žádného nebezpečí, pro lásku jsem chtěla trpět, k lidem jsem chtěla být hodná, vlasti sloužit, nový svět pomáhat tvořit.“¹⁷ Tato slova hrdinky Aleny z románu Boženy Benešové charakterizují nejen autorku samotnou, ale pomohou nám k osvětlení i její tvorby. Božena Benešová v díle promítala své naděje v mládí. Dokázala výborně psychologicky vykreslit postavy dětí i dospívajících mladých lidí. Postavy často bojují s vnitřní osamělostí. Toužila po novém světě zbaveném nenávisti a pokrytectví. Kritizovala maloměšřáctví, hledala cestu jedince k jeho mravnímu obratu a tím také k obratu celé společnosti.

Období přelomu století bylo z literárního hlediska velmi různorodé. Na Boženu Benešovou měly velký vliv literární směry realismus a naturalismus. Působil na ni i Šaldův individualismus

V této kapitole se tedy zaměříme na celoživotní literární dílo Boženy Benešové. Začínala poezií, avšak próza u ní podstatně převažovala. Psala povídky a romány. Povídkám se věnovala více a spolu s poezií patřily do jejích literárních počátků.

2. 1 POEZIE

Psaní poezie se Božena Benešová věnovala celý život. Napsala více než čtyři sta básní, z nichž jen několik otiskla v časopisech. Verše patřily vůbec k jejím literárním počátkům. V roce 1909 debutovala svou první knihou, sbírkou básní s názvem **Verše věrné i proradné** (obsahovala poezii z období 1900–1909). Kolem této sbírky zažila Benešová mnoho nepříjemností. Poslala ji do soutěže

¹⁷ -ja-. Božena Benešová. *Čtenář*, 1956, roč. 8, č. 4, s. 94.

Zeyerova fondu. Porota však její básně k vydání nedoporučila. S menším neúspěchem mohla Benešová, jako začínající autorka, počítat. Ukázalo se, že porota se k ní nezachovala příliš čestně. Její knihu sice prohlásila za nejlepší, stipendia však udělila jiným autorům. Důvodem byl rozsáhlý a neutříděný materiál (vydaná sbírka z roku 1909 už měla jinou podobu, než kterou viděla porota). Strhla se velká vlna debat a polemik. Jedině F. X. Šalda napsal na sbírku kladnou kritiku. Kvůli této aféře už Benešová o dalším knižním vydání básní neuvažovala. Přesto je rozdělila do devíti souborů (Mládí, Básně z let 1896-1903, Svaté pole, Dvě knihy veršů, Verše věrné i proradné, Mimo knihy, Koktané drama, Hlas krve a mír srdce, poslední soubor zůstal nedokončen a bez názvu). Převážná část byla pak vydána až po její smrti Pavlou Buzkovou.

F. X. Šalda považoval první básnický debut Boženy Benešové za dílo velmi zdařené. Píše o něm jako o knize, „*kteřá neslibuje, ale hned plní, knize posvěceného, opravdového básníka a uzrálého ducha, umělce pěkné vnitřní kultury, vědomého si svých cílů i svých sil, svých práv i mezí, svých vnitřních zákonů i svého radostného poslání*“¹⁸. Na Benešové oceňuje její schopnost vyjádřit jedním veršem velký časový úsek, vmáčknout do něho i celý život a naopak z jedné vteřiny učinit něco obsažného.

Poezie byla pro Benešovou jakousi osobní, velmi intimní a otevřenou zpovědí. Často používala sebeironii, pomocí které srovnává postavení dívek z dobrých rodin se svými sny. Je nespokojena sama se sebou, protože stále bojuje s vnitřním rozporem. Váže se na rodné prostředí a rodnou příslušnost, neumí se jich vzdát, ale na druhé straně proti nim bojuje. Řada básní obsahovala autobiografické prvky. Z básně *Na sokolské slavnosti* ze sbírky *Mládí* je zřetelně vidět její blízký vztah a vyhledávané pobyty mezi inteligencí:

¹⁸ ŠALDA, FRANTIŠEK XAVER. Verše věrné i proradné. *Novina*, 1908-1909, roč. 2, s. 279-280.

„Seděli jsme, hodná mládež,
chytrá mládež, zlatá mládež,
která každý pohled zvenčí
cítila jak svatokrádež.

Mluvili jsme duchaplně
o knihách a o výstavách,
každý těžký problém dávno
Rozhřešen byl v našich hlavách...“¹⁹

Cítila se mezi nimi dobře. A také proto, že v rodině a ve svém blízkém okolí neměla v mládí žádnou duchovní oporu, vyhledávala společnost mladé inteligence. Na druhé straně v básni *Domov* ze stejné sbírky píše o Napajedlech a jejich obyvatelích:

„Moje drahá Napajedla,
ó vy jste se nepovedla
svému tvůrci dobrému!

Ač jsem prošla prachu spousty,
potkala jsem jenom chrousty,
Ale nikde člověka...“²⁰

Výrazem „chrousti“ vyjadřuje odpor k životu na maloměstě, k stereotypnímu chování jeho občanů.

Subjektivní a autobiografický rys její tvorby se částečně změnil v předposlední sbírce *Hlas krve a mír srdce*, kterou Benešová psala ve válečném období. Zážitky z první světové války způsobily, že se odpoutala od tzv. solipsismu. Více se přimkla k národnímu kolektivu a pociťovala radost z toho, že se jako básnířka stala jeho součástí. Můžeme říci, že se jedná o kroniku válečných dnů, popisuje některé okamžiky války a úzkost o svého syna, který byl za války na italské frontě. Benešová nepíše jen verše válečné. Objevuje se zde i přírodní lyrika, veršované portréty lidí, kteří jí byli zvláště blízcí, básně pro děti.

Změna se odehrála i v jejím verši. Je více melodický, má výraznější rytmus. I nadále však básním ponechala jemnost, emoce a personalitu.

¹⁹ MOLDANOVÁ, D. *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, s. 238.

²⁰ Tamtéž, s. 239

2. 2 PRÓZA

Jak už bylo zmíněno, Benešová se věnovala povídce a románu. Povídky však měly silnou převahu. Problematické je někdy zjistit přesné datum jejich vzniku. Benešová mnohé povídky nechávala ležet v šuplíku nebo je tvořila v několika verzích, které postupně přepracovávala k té definitivní. Řada z nich byla z počátku otiskována v časopisech, datum otištění se však nemusí vždy shodovat s dobou vzniku.

Benešová své povídky shrnula do několika knih, které můžeme rozdělit na povídkovou tvorbu ranou (prvního období) a druhého období. Hranici mezi těmito dvěma etapami můžeme položit do období první světové války.

2. 2. 1 POVÍDKOVÁ TVORBA PRVNÍHO OBDOBÍ

Povídky Boženy Benešové vycházejí z maloměstského prostředí, ve kterém se dobře daří lidem pohodlným, stereotypním, netvůrčím, lidem falšujícím hodnoty. Tento svět Benešová dobře zná, a proto se věnuje líčení života měšťanů. Jen zřídka vykresluje záporné postavy. Obvykle jsou to obyčejní a pokojní občané, kteří však nejsou schopni vcítit se do ostatních a tím pádem jim mohou nevědomky ubližovat. A to proto, že každé narušení zajetého denního stereotypu překračuje meze jejich chápání.

První povídky spadající do předválečného období jsou inspirovány životem v Napajedlech. Obsahují autobiografické prvky. Děj se odehrává v jednom místě, většinou se jedná o město podobné Napajedlům nebo Frenštátu, kde Benešová trávila v tuto dobu nejvíce času. Do ztvárnění hlavních postav se promítá buď ona sama, nebo její rodina – sestry, rodiče a přítelkyně.

Za pomoci Pavli Buzkové připravila Benešová k vydání čtyři knihy povídek (Nedobyta vítězství, Myšky, Kruté mládí, Tiché dívky), které postupně vycházely v období 1910-1922, dobou vzniku se však řadí do let 1900-1912.

Kniha **Nedobyta vítězství** (1910) obsahuje tři povídky: Z mladosti dvou mladých sester, Zákeřník, Vdova. Benešová se věnuje převážně osudům ženských hrdinek, které snily a toužily po opravdové lásce. Na druhé straně se však dobrovolně, z rozumových důvodů, každého hlubšího citu zříkaly. Nemají dost sil ani odvalu začít nový život.

Doložit to můžeme hned na první povídce Z mladosti dvou mladých sester. Bohatý otec chce obě svoje dcery výhodně provdat. Zatímco si mladší dcera vybere manžela sama, starší se podrobuje otcově vůli a neprotestuje zasnoubit se s mladým továrníkem. Sen o velké opravdové lásce zůstává jen snem. Je si vědoma toho, že musí zůstat ve svém prostředí a žít reálný život, i když ji to zcela nenaplnuje.

Druhá kniha, **Myšky** (1916), obsahuje povídek pět: Povídka s dobrým koncem, Pýří, Teorie, Lakomý osud, Myšky. Karel Sezima uvádí, že by se k sbírce hodil název Doznané prohry. Benešová zde popisuje ironické osudy často naivních a prostoduchých hrdinů. Nemají svůj vlastní vnitřní svět, jsou součástí společenských stereotypů. V Povídce s dobrým koncem se mladý muž snaží zachraňovat ženy, přičemž se sám hrne do záhuby a až po dvojím citovém zklamání přijímá střízlivé ponaučení a uvědomuje si, že nelze vše prožívat naplno. Další hrdinka, začínající venkovská učitelka, procitne z počátečního nadšení, když jen o kousek unikne samotě, která jí na vesnici hrozí.

Benešová ve svých povídkách používá pointu, často ironickou. Čtenář tedy správně vytuší pravý opak toho, co autorka vyjadřuje slovy. V povídce Pýří tak úředník Holec vykládá před spaním své

manželce o povýšení, které ho čeká po přímluvě pana Herbarta. Ptá se manželky, jestli to není překrásné. Ta ze spaní odpovídá „překrásné“ a dojatý manžel ji odměňuje pohlazením. Čtenář ale vytuší, že manželka při slově překrásné myslela na pana Herbarta a tudíž pohlazení dostává groteskní význam.

V **Krutém mládí** (1917, povídky Hladina, Stíny, Světlé vlny) se Benešová v mnohém přibližuje Myškám. Do popředí opět klade ženskou postavu toužící po ideálním životě a vztahu k muži. Jsou však ponechány samy sobě a vyrovnávají se se svým marným, někdy až k sebevraždě vedoucím zápasem s okolím i se sebou samým. Hledají svou vlastní identitu. Svůj boj ani nevyhrají, ani neprohrají, přichází na poznání, které je zcela zlomí.

Hrdinky žijí v temnotě, nezáří z nich nic pozitivního, uzavírají se do sebe, aniž by dovedly alespoň uvnitř své duše vypěstovat něco, co by bylo smyslem jejich života, jinak zcela izolovaného. Příkladem je hrdinka Dagmar z povídky Hladina. Cítí se zklamaná a ode všech podvedená. Ani ona nedokázala zrealizovat představu svojí ideální lásky. Krásná a chytrá dcera z dobré rodiny, s pevnými zásadami, prožívá šťastný vztah se svým přítelem. Její rodiče jsou lásce nakloněni. Co víc by si mohla mladá žena přát? Dagmar však stále nad svým přítelem a jejich vztahem pochybuje. Není si jista, zda se jejich láska vyrovnává opravdové lásce a jak vlastně pravá láska vypadá. Neumí slevovat ze svých požadavků, nerada se přizpůsobuje. Líbí se jí její životní představa a ráda ji vnucuje svému okolí i vlastnímu životu vůbec. Zlom přijde až tehdy, když se snoubenec sblíží s její přítelkyní Dorou. Z pomsty či ze vzdoru se Dagmar stává milenkou muže, kterého nenávidí a který se jistý čas scházel s Dorou. Nemůže unést vlastní ponížení a porušení svých vlastních pevných zásad a život končí sebevraždou. *„Příliš jsem soudila, příliš vysoko jsem chtěla... Všichni mne zklamali, ale nejvíc já sama sebe... Byla to její poslední*

*myšlenka.... A dole tekla Morava, široká, líná a zrádná řeka.*²¹
Důvod, proč Dagmar skončila takto tragicky, spočívá v ní samotné. Sama nebyla schopna lásku dávat a její absolutní vysněné představy zničily všechno, co se dalo. Láska je totiž cit, při kterém člověk musí zapírat sám sebe, překonávat se a nic si nepřivlastňovat. Dagmaru zabil její egocentrismus, neschopnost pochopit druhého. Věří jen sama v sebe a ve vlastní rozum, který ji však, jak čteme v ukázce, v posledním okamžiku zklamal.

Benešová se zde zabývá otázkou, zda vůbec existuje nějaká hodnota, cit nebo skutečná vášeň. Příběhy nesměřují k očistě ani ke kompromisům. Hrdinky, pokud se neuchýlí k sebevraždě, na vše rezignují a vyhasínají.

Tiché dívky se svými dvěma povídkami Památka a Rozbitá kytara vyšly roku 1923. Byl to rok autorčiných padesátých narozenin. Ve stejnou dobu vyšel i soubor povídek s názvem Oblouzení (řazeno k druhému období).

Vznik Tichých dívek se však datuje zhruba o dvacet pět let dříve. *„Tímto způsobem jako by sama chtěla si uvědomiti, jak kdysi začínala a kam až za dobu téměř čtvrt století dospěla.“*²²

Tiché dívky jsou do jisté míry odlišné jako ostatní sbírky. Benešová zde poprvé utvořila typ dívky se silným charakterem a mravní ušlechtilostí. Milostný konflikt dokáže vyřešit, najít ponaučení a získat novou sílu k dalšímu životu.

V realistické povídce Památka Benešová popisuje zdánlivě jednoduchý příběh mladé dívky, která čeká dítě se svým milencem. Ten umírá a mladá matka zůstává sama s dítětem u jeho rodičů jako sloužící. Benešová se tohoto tématu, u čtenářů oblíbeného, bravurně ujala. *„Už v tom, jak zmocnila se této látky, která v slabých rukách nutně by se stala kalendářovou povídkou, nad níž by tiše slzely dojaté příslušnice slabšího pohlaví, jak – přes jisté*

²¹ BENEŠOVÁ, B. *Povídky s koncem ne vždy dobrým*. Praha: Albatros, 1975, s. 166.

²² NOVOTNÝ, J. O. *Kruté mládí*. *Cesta*, 1924, roč. 6, č. 17, s. 257.

rozcitlivěné efekty – dovedla ji přetvořiti ve vyšší ušlechtilejší tvar, je zárodek její mužné objektivnosti a pevné rovnováhy, které byly dobrým příslibem pro budoucnost.“²³

2. 2. 2 POVÍDKOVÁ TVORBA DRUHÉHO OBDOBÍ

Do druhého období řadíme opět čtyři povídkové knihy, které vznikly v rozmezí 1911-1924. V závorkách budeme níže uvádět rok vydání. Sbírkový se jmenují *Tři povídky*, *Oblouzení*, *Není člověku dovoleno*, *Rouhači a oblouzení*.

Benešová zde nastiňuje téma mládí. Hlavními aktéry jsou děti a velmi mladí lidé, kteří svět vnímají opravdověji než dospělí, svými neotupělými očima snáze vidí nespravedlivost světa. Jejich životní osudy končí tragicky.

Do knihy **Tři povídky** (1914) jsou zařazeny povídky *Cikánský princ*, *Kamarádi* a *Jiří Roubal*. Roku 1927 vyšly ještě jednou v souboru pod titulem **Chlapci** a byly k nim přidány další dvě povídky – *Otíkovo dobrodružství* a *Pavlův kokos*.

Jak už bylo řečeno, Benešová si vybrala nového hrdinu, a to dítě napospas vydané světu a jeho konfliktům, které do jisté míry ovlivňují nebo rozhodují o jeho dalším životě.

Autorka se snaží porozumět dětské duši. Uvědomuje si, že dospělí často opomíjejí bolestné stavy dětské duše. Moment neporozumění se objevuje v *Cikánském princ* a v *Pavlově kokosu*. Tyto povídky však končí šťastně.

V dalších příbězích klade do popředí neporozumění mezi dětmi navzájem. V *Kamarádech* se jedná o nacionální nenávist. Malý chlapec, Žid, dospívá ve chvíli, kdy je svými přáteli opovrhován. Ale i jeho „kamarádi“ v tu chvíli ztrácejí dětství a s ním spojenou

²³ NOVOTNÝ, J. O. Kruté mládí. *Cesta*, 1924, roč. 6, č. 17, s. 257.

bezprostřednost. V Jiřím Roubalovi způsobuje rozpor mezi dětmi předčasná vyspělost a přispívá k němu i chudoba jednoho z chlapců. Jiří je syn bohatých rodičů, zatímco jeho kamarád Tonda má jen matku, vdovu. Vztah chlapců je plný napětí. Přátelství však vyhrává ve chvíli, kdy se Tonda topí a Jiří mu podává pomocnou ruku, i když sám končí pod ledem a umírá. Obě tyto povídky (Kamarádi a Jiří Roubal) jsou velmi tragické. Benešová tedy pokládá nesoulad mezi dětmi za mnohem závažnější než mezi dětmi a dospělými.

Sbírkou **Oblouzení** (1923, Nesplacený dluh, Prsten, Sestry, Zajatá) a **Není člověku dovoleno** (1932, Není člověku dovoleno, Prsten) spojila Benešová do jedné knihy s názvem **Rouhači a oblouzení** (1934, navíc povídka Jistota). Základním znakem je síla, opravdová láska k bližnímu, pomocí které se hrdina dokáže vymanit ze společnosti, jíž se až do této chvíle podřizoval. Získává tak životní cíl i osobní štěstí. Oproti raným povídkám si hrdina neštěstí nepřivodí sám, ale vinno je jeho okolí, které ho často nechápe.

Děj povídky Nesplacený dluh se odehrává v předválečných letech. Ostatní v sobě více či méně promítají válku. Ta způsobuje zvraty v lidských životech a ovlivňuje společenské dění. Lidské vztahy i všechny dosavadní jistoty prochází velkou zkouškou.

V povídce Jistota je válka zobrazena jako zlomový bod v poklidném životě rodiny. Začíná předválečnou dobou. Maloměstskou rodinu přijede navštívit otcova matka, aby se ujistila o harmonickém chodu domácnosti. Celá rodina žije v duchu mravní jistoty. Když i babička v to začíná věřit, rodina se dovídá o sarajevském atentátu. Uspořádaný život se ze dne na den hroutí.

2. 2. 3 POSLEDNÍ POVÍDKA BOŽENY BENEŠOVÉ

Poslední povídka Boženy Benešové, **Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová**, vyšla samostatně jako kniha krátce po její smrti roku 1936. Jak jsme výše uvedli, Benešová byla na sklonku života již těžce nemocná, měla problémy se zrakem. Své dílo proto diktovala dívkám z YWCY, které ji navštěvovaly v jejím bytě. Tato povídka, na rozdíl od ostatních, se rychle dostala do širokého čtenářského povědomí. Troufáme si tvrdit, že i dnes si čtenář při vyslovení jména Božena Benešová asociuje právě tuto její poslední knihu. Povídku zdramatizoval E. F. Burian a byla hrána v divadle D 37. Dočkala se i filmového zpracování.

Povídka **Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová** se považuje za spisovatelčin tvůrčí vrchol. Tématem Věry Lukášové je opět svět dětí. Uvědomme si, že Benešová knihu tvořila na sklonku života. Je tedy pochopitelné, že tento svět měl pro ni kouzlo jejího dávného mládí, vzpomínek oživovaných v paměti.

Ústřední postavou je zde jedenáctiletá dívka Věra, sirotek. Oba rodiče jí krátce po narození zemřeli. Vyrůstá u své babičky, která ji nemá ráda. Nikdy nepřijala do právnické rodiny synovu manželku pocházející z nižší společenské vrstvy.

Věra se snaží pochopit svět, jeho řád. Touží rozluštit tajemství, jak od sebe odlišit dobro a zlo.

2. 2. 4 SHRNU TÍ POVÍDKOVÉ TVORBY

Povídky Boženy Benešové se zabývají citovými a mravními otázkami mladých lidí. Zobrazují svět dívek, které hledají pravou ideální lásku. Po neúspěchu se uzavírají do sebe, do svého vnitřního světa a dále již nebojují.

Benešová své postavy psychologicky prokresluje, zobrazuje jejich vnitřní život. Zároveň kriticky poukazuje na společnost, na upjatost maloměšťáctví.

V povídkách narážíme na „snahu Benešové po tom, aby se čtenář dozvídal o postavě co nejméně přímo od autora a co nejvíce z toho, jak jedná a promlouvá ona sama, hlavně z toho, jak se v ní reflektují slova, činy a charaktery jiných postav a jak zas ona reflektuje v nich.“²⁴

Přítel Boženy Benešové, F. X. Šalda, shrnul její význam pro českou literaturu v nejedné ze svých kritik:

*„Božena Benešová je ze čtyř až pěti velkých prozatérů českých devatenáctého až dvacátého století. Nebyla doceněna za živa, protože její kvality jsou příliš vnitřní; je tedy pravděpodobné, že její význam v budoucnosti poroste.“*²⁵

2. 2. 5 ROMÁNY

Romány byly pro Benešovou od začátku její literární činnosti velkým snem. Dochovalo se několik torz románů, které autorka přepracovala na povídky. Román o mládí byl prvním náčrtem románu **Člověk**. Tento náčrt však Benešová téměř na deset let odložila a věnovala se povídkové tvorbě. Vrátila se k němu až roku 1912 a pracovala na něm osm let. Román dokončila 1. ledna 1920, v den, kdy zemřela její přítelkyně Růžena Svobodová. Toto datum tedy můžeme pokládat za symbolický mezník, který uzavírá tvorbu raného období.

Benešová na románu pracovala během války, téma války se v něm ale promítá minimálně. Zdůvodnila to ve svém vlastním shrnutí literární práce:

²⁴ HONZÍK, JIŘÍ. Doslov. In BENEŠOVÁ, B. *Rouhači a oblouzení*. Praha: Československý spisovatel, 1956. s. 499.

²⁵ -ja-. Božena Benešová. *Čtenář*, 1956, roč. 8, č. 4, s. 94.

„Nemyslela jsem za války mnoho na svá příští díla. Již proto ne, že jsem ji žila příliš intenzivně. Od strachu o budoucnost národní, od bázně o život nejbližších lidí až po strádání každodenní dolehla na mne všemi svými hrůzami. Těch málo volnějších chvil věnovala jsem tenkrát svému rozsáhlému románu *Člověk*. Jak válečná doba nutila vyrovnávat se s mnohými otázkami mravními a ujasňovat si denně intenzivněji vztahy člověka k člověku a jejich odpovědnost, podbarvilo se tím celé dílo.“²⁶ Proto rozpracovává složitou mravní otázku, a to otázku lidské existence, hodnot člověka. Hledá na ni odpověď. Je důležitější hodnota vrcholného uměleckého díla nebo hodnota lidského života?

Román o mládí byl psán jako generační román, který se zabýval soužitím manželů Vanských, v *Člověku* jen málo pozměněný. Děj je velmi složitý. Kromě hlavní postavy Cyrila zde rozvíjí několik postav vedlejších. Do konfrontace s Cyrilem klade Jana, který je jeho pravým opakem jak v uznávání lidských hodnot, tak i svou povahou.

Práce na tomto románu znamenala pro Benešovou velkou zkušenost pro další její poválečnou tvorbu. Díky němu mnohem citlivěji vnímala všední život a zamýšlela se nad sociální problematikou. *Člověk* je svědectvím velkého lidského boje a touhou naplnit lidskou existenci.

Ve dvacátých letech pracovala Benešová na dalších románech – napsala válečnou trilogii **Úder, Podzemní plameny a Tragická duha**. Zabývá se zde osudy lidí během první světové války.

Mezi dalšími českými válečnými romány má trilogie výhradní postavení. Benešová za ni dostala několik ocenění – za *Úder* státní cenu a za zbývající dva díly ceny Melantricha.

V celé trilogii Benešová promítá svůj bytostný protiválečný sklon.

²⁶ BENEŠOVÁ, B. *Strojopis literární práce*. Originál v Literárním archivu PNP.

První díl trilogie je z části stavěn na autobiografických prvcích. Náměty pro některé pasáže románu jsou převzaty z událostí, které se ve skutečnosti staly.

„Válečný materiál jsem nesbírala, nesbírám ostatně nikdy materiál ke svým pracím. Teprve když nějaká událost, nebo nějaký zážitek, který hluboce dojal, začne sám krystalizovat do určitých tvarů a vtělovat se do určitých postav a rozvíjet se podle vlastních zákonů v svéprávný čas, teprve pak hledím si podepřít tuto vnitřní koncepci také snůškami fakt a ověřit náladou doby, zpravidla, když je práce již v plném proudu.“²⁷

Benešová prožila válečné období v několika menších moravských městech. V tomto prostředí viděla dobu osvětlenou z nejrozmanitějších stran. Na začátku války jí otřásla událost s takzvaným ruským manifestem, který byl na Moravě rozšiřován. Za jeho držení byl bez soudu popraven jistý Slavomír Kratochvíl. Tuto historii si pak Benešová dovolila převzít do prvního dílu trilogie.

V trilogii se promítá i frenštátské nářečí. Benešová sice delší dobu pobývala v Praze, ale prvky z mateřské řeči si pamatovala velmi dobře. V druhém dílu použil nářečí Matouš Záruba, majitel pražského hostince a rovinovský rodák, když vítal svého přítele Marečka, který za ním přijel do Prahy:

„A že sem tě hned nepoznal, kamaráde! A že sem dokonce myslel, že nějaké hladové pražské lumpačisko vyčenichalo studentský signál a přišlo si ze mě udělat blázna, z toho si nic nedělej, dyť já ti to vynahradím! Já mám sice starostí habaděj, ale srdce eště pořád jako máslo. A aspoň zas jedenkrát dobrýho našinca nakrmím v tejto starodávnej hospodě.“²⁸

²⁷ BENEŠOVÁ, B. *Strojopis literární práce*. Originál v Literárním archivu PNP.

²⁸ BENEŠOVÁ, B. *Podzemní plameny*. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 23.

2. 3 DRAMA

Božena Benešová se pokusila také o drama. První snahy o vytvoření dramatu spadají ještě před samotnou prozaickou tvorbu. Dokončit se jí podařilo jen tři dramata – dvě aktovky s názvem **Hořký přípitek** a **Jasnovidka** a komedii **Zlatá ovce**. Z dalšího snažení se dochovaly jen fragmenty. Některé náměty z těchto zlomků Benešová později použila ve svých povídkách.

3 ÚDER

První díl válečné trilogie, Úder, byl knižně poprvé vydán roku 1926. Kniha je z části autobiografická, autorka zde zobrazuje řadu autobiografických scén. Rodná Napajedla jí posloužila jako vzor pro městečko Rovinov, kde se odehrává téměř celý děj knihy. Stejně tak i klášter, ve kterém mladá Benešová navštěvovala hodiny francouzštiny a který se v knize promítá se stejným účelem. Hlavní hrdinka Alena tam chodí k sestře Maxmiliáně také na francouzskou výuku.

3. 1 TEMATICKÝ PLÁN

„**Téma** je obsahová a myšlenková stránka uměleckého díla, abstraktní představa o námětu, záměru a smyslu díla. Téma je v textu hierarchicky uspořádáno, má své složky hlavní a vedlejší.“²⁹

„Do tematické složky díla patří i **motiv**. Je to nejmenší částička tematického materiálu. Při analýze děl je třeba v motivické výstavbě hierarchizovat a zaměřit se zejména na motivy dominantní.“³⁰

Hlavním tématem prvního dílu, stejně tak jako celé trilogie, je **téma první světové války**. Děj Úderu začíná asi měsíc před samotným vypuknutím války v červnu 1914. Dovídáme se o tom na začátku knihy po příjezdu Jiřího Maloty z ciziny:

„A potom se i hosté shrnuli kolem Jiřího, podomácku mu stiskli ruce a vyptávali se ho na dlouhou cestu, kterou právě dokončil

²⁹ PAVERA, L., VŠETIČKA, F. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 349.

³⁰ Tamtéž, s. 234.

v červnovém žáru.“³¹ Dále se kontesa Eleonora a sestra Maxmiliána zmiňují o zavraždění Františka Ferdinanda d'Este 28. 6. 1914:

*„Zde milostivá kontesa Eleonora Wallermünde se milostivě obtěžovala a přišla nám oznámiti, že dnes odpoledne byl v Sarajevě rukou podlého srbského vraha skolen nejmilostivější dědic trůnu rakouského i se svou vznešenou chotí.“*³² První díl končí v říjnu téhož roku zavražděním jednoho z hlavních hrdinů Slávka Přikryla: *„Rozsudkem c. k. vojenského velitelství krakovského v Mor. Ostravě ze dne 26. října 1914 byl Bohuslav Přikryl, soukromý zaměstnanec z Rovinova, odsouzen k trestu smrti provazem pro zločin velezrady...“*³³ První světová válka je zde tedy zobrazena ve svých počátcích.

K vedlejším tématům pak řadíme:

Téma boje za svobodu: Válka vnesla do života všech hrdinů velký obrat. Svobodný život si přejí nejen pro sebe, ale i pro celý národ. Jedná se tu především o osvobození z moci Rakouska-Uherska, tak i ze společenského řádu, který brání Aleně Hudcové v lásce k dělníku Slávkovvi.

S bojem za svobodu úzce souvisí i další téma, **téma odlišného postavení ve společnosti:** Nejvíce se zde projevuje u hrdinů Slávka, chudého pomocníka v továrně, a Jiřího, který se má stát vedoucím továrny. Ze strany jakéhosi mravního řádu je nepřípustné, aby se továrníkova dcera stala ženou chudého pomocníka, i když ho miluje. Rodiče tedy dceři plánují svatbu s Jiřím podle svých představ. Chtějí jí zajistit takový život, který se hodí pro dívku z lepší rodiny.

Podobné trápení prožívala za mlada i sestra Maxmiliána. Od narození žila ve Francii, kde se zamilovala do chudého mladíka.

³¹ BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 46.

³² Tamtéž, s. 51.

³³ Tamtéž, s. 316.

Ona pocházela z vážené rodiny a takový nerovný sňatek jí nepříslušel:

„Vzít jsem si ho nesměla, protože společenské řády jsou mocnější než láska. ... Mého otce byl by tento sňatek stál postavení, které nadevše miloval, a mé sourozence by byl navždy vyřadil z dobré společnosti.“³⁴ Proto Maxmiliána zvolila cestu klášterní sestry.

Motivů se v knize promítá hned několik:

Motiv lásky. Láska se mezi Alenou a Slávkem vyvíjí postupně. Alena se k Slávkovi nejdříve chová pohrdavě, dělá si z něho legraci. Když je však již zcela jasné, že se má provdat za Jiřího, uvědomí si, že od dětství k Slávkovi cítila náklonnost:

„Měla jsem tě vždycky ráda, Slávku,“ řekla pojednou Alena zcela neočekávaně, tvrdě a jasně. „Máme to tu oba pochybené, v té fabrice, která ti zabila tátu a mně chce zabít všechnu volnost a radost... my přece jen patříme k sobě, Slávku.“ „Alenko,“ zašeptal a tvrdá horečka v jeho očích zjihla blažeností. A on, který vždycky jen uhýbal, pohladil její zbledlou, krásnou tvář.“³⁵ Alenino srdce sice tíhne k Slávkovi, na druhé straně si uvědomuje, že s ním nikdy nebude moci být.

Motiv rozporu mezi rozumem a srdcem. Před zámkem, kde pobývá kontesa Eleonora, se Alena zastaví u kamenné sochy lva a zamyslí se nad osudem lásky, které není přáno a kterou nedovoluje řád Alenina světa:

„Och já, Alena Hudcová, já se přece nebudu milovat s chlapcem, který mému otčím kdysi cídil boty a je synem mámy, která lidem prorokuje budoucnost... Vyrvu to, vyplením, pýchou to vyléčím... A tobě zmizím, ne sice do tohoto příšerného sálu, Ale snad přece do bílého domku, který se bude stavět za továrnou...“³⁶ Bílým domkem

³⁴ BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 164-165.

³⁵ Tamtéž, s. 55.

³⁶ Tamtéž, s. 85.

je zde myšlen dům, který chce továrník Jan Malota postavit pro Jiřího a Alenu, aby tam mohli po svatbě bydlet.

Motiv vzepření se rodičům úzce souvisí s předešlými dvěma motivy. Alena se přes veškeré překážky rozhodne zůstat věrná svému srdci, vzepře se matce a sděluje jí, že si Jiřího nevezme. „*Tedy poslyš krátce: já si nikdy nevezmu Jiřího Malotu, už je to ve mně docela pevné.*“³⁷ Matka ve sňatku dcery s Jiřím neviděla jen eventuální dceřino štěstí, ale do jisté míry to byla její vypočítavost. Celý život strádala pro dceru výbavu, která sice nebyla zvlášť bohatá, ale teď, ve válečné krizi, i málo znamenalo hodně. Její snažení přichází vniveč, Alena rozbila veškeré její plány. Matka ještě netuší, kvůli komu se to všechno děje, Alena jí tedy oznamuje jméno jejího vyvoleného:

„*A kdyby ses jen na chvílenku dostala z předsudků, pocítila bys, jak mám pravdu. Vždyť já jsem také kdysi myslila, že by se zhroutil svět, ale on se nepohne ani Rovinov, vezmu-li si místo Jiřího Maloty Slávka Přikryla...*“³⁸

Motiv odpovědnosti (mateřské starostlivosti). Žádná matka nedovolí svému dítěti, aby si z vlastních rozmarů ničil život. Otázkou však zůstává, zda neštěstí dítěte pak plyne z oněch rozmarů nebo z přehnané rodičovské aktivity. Alenina matka se dozví, že Slávek u sebe přechovává carský manifest, který byl rakouskou vládou považován za velezradu. Bez rozmýšlení na něho píše udání. Tím se elegantně zbaví svého nepřítele, aniž si uvědomí, jaké to přinese následky:

„*A potom napsala levou rukou dvouřádkový lístek a sama ho ihned odnesla na poštu. Její krásná bláhová dcera byla zachráněna*

³⁷ BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 256.

³⁸ Tamtéž, s. 258.

a nesmírná tíha na mateřském srdci polevila. S člověkem, jehož čeká kriminál, se přece nezasnoubí.“³⁹

V knize najdeme i **motiv národní sounáležitosti**. České země se vždy snažily vymanit z vlivu habsburské monarchie. Po atentátu na Františka Ferdinanda d'Este řada Čechů se srbskými atentátníky sympatizovala. Slávek na jednom místě říká:

*„Chtěl bych být na místě těch dvou, které dnes zatkli v Sarajevě. Nebo i sám.“*⁴⁰ Sám tedy čin Srbů nezavrhuje, ale bere ho jako jistý čin hrdinství. I student medicíny Floryš Kuba veřejně prohlásil lásku k Srbům. V celém Rovinově ani v celé Moravě by se nenašel nikdo, kdo by se v boji postavil se zbraní proti nim:

*„A ve Vídni ví dnes již každý podomek, jací jsou v této zemi chlupci, a že by žádný do Srbů nedal ani rány.“*⁴¹

Motiv smrti se v celé knize objevuje kvůli začínající válce často. Po odchodu rovinovských mužů na fronty narůstá strach ze ztráty manželů, snoubenců a synů. Smrt ve válečném boji najde mladý student Floryš Kuba, který se rozhodl vylézt ze zákopu a přinést vodu omdlévajícím kamarádům. Kulka ho trefila přímo doprostřed čela. Z této tragédie vyplývá další smrt. Studentův otec, starý švec Floryš, si vzal život sám krátce poté, co se dozvěděl o smrti svého jediného syna. Oběsil se ve světnici svého domu: *„...donesl židli ke dveřím. Potom si vyzkoušel skobu, na které visíval jeho kabát; držela dobře, neboť on i tu zatloukl kdysi vlastnoručně. A pak si odpásal řemen, a nikdo ho již nespatriil živého.“*⁴²

Další motiv smrti najdeme u Slávkovy matky Přikrylky, která má věštecké schopnosti. Při jedné seanci, vyprovokované Alenou, vidí

³⁹ BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 296.

⁴⁰ Tamtéž, s. 55.

⁴¹ Tamtéž, s. 65.

⁴² Tamtéž, s. 192.

černý samet, který znamená Slávkovu smrt. Tato situace je spojena se zlatým medailonkem, který od tohoto okamžiku signalizuje smrt. Medailonek patřil Aleně a ta ho poté nechala ležet u Přikrylové. Medailonek a předpovídaná smrt tedy spolu úzce souvisí. Na konci knihy přichází Alena opět za Přikrylkou, tentokrát navštívit Slávka. Ten však není doma. Domů přichází za doprovodu dvou četníků. Byl totiž zatčen za držení carova manifestu, který si schoval do Alenina medailonku:

„Medailonek, který jste našli na mých prsou s ruským manifestem, patří sice jí, neboť jej kdysi nechala u mé matky, ale vzal jsem si jej naprosto bez jejího vědomí, protože se mi zdál bezpečným úkrytem pro onen papír...“⁴³ Od prvopočátku je tedy zlatý medailonek stavěn do blízkosti smrti. Ať už při věštění nebo při Slávkově zatčení, které pro něho stejně znamenalo konec života.

3. 2 KOMPOZIČNÍ PLÁN

„Kompoziční plán je uspořádání uměleckého literárního díla a jeho jednotlivých složek, zejména složek obsahových a formových. Podmínkou tohoto uspořádání je vzájemná spojitost všech složek, které dohromady tvoří určitou uměleckou jednotu. Kompoziční plán se skládá ze dvou základních sfér – architektoniky (vnější výstavba díla) a kompozice (vnitřní výstavba díla).“⁴⁴

Architektoniku a kompozici zmíníme souhrnně v poslední části trilogie.

⁴³BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 306.

⁴⁴PAVERA, L., VŠETIČKA, F. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 182-183.

Vnitřní výstavba děje

Úder v sobě schovává několik příběhů. Jedná se především o příběh Aleny, kontesy Eleonory a sestry Maxmiliány. Zaměřovat se budeme především na hlavní linii, a to na Alenin osud.

Román Úder se odehrává v Rovinově, v malém městečku na východě Moravy, krátce před vypuknutím první světové války.

EXPOZICE

Seznamujeme se s továrnickou rodinou Malotovou a jejími přáteli. Jan Malota, majitel továrny, chystá oslavu svých 50. narozenin. Ta má být zároveň spojena s uvítáním jeho „nevlastního syna“ Jiřího, který se vrací z ciziny. Jiří byl synem zemřelého bratra Jana Maloty a cítí povinnost postarat se o něj.

Poprvé do děje tu vstupuje Alena Hudcová, dcera Olgy Malotové (Olga se po smrti svého prvního manžela provdala za Jana Malotu, Alena je tedy jeho nevlastní dcera), a Slávek Prikryl. Slávek pracuje v továrně od čtrnácti let jako pomocník. Jeho otec tam našel smrt a matka následkem toho těžce onemocněla (k tomu získala věštecké dovednosti), takže se o ni musí starat. S Alenou byli kamarádi od dětství, chodili spolu do školy.

Všechny počáteční události se točí kolem narozeninových příprav. Celkem poklidný Alenin život narušuje očekávaný příjezd Jiřího. Její otčím má v úmyslu přenechat továrnu svému synovci a Alena by byla pro Jiřího ideální manželkou. Továrna by navíc zůstala zcela v rodině. Otčím již plánuje velkou přestavbu továrny, aby rozšířil stavy, a na zahradě chce pro mladý pár postavit bílý rodinný domek.

V úvodu se Alena zmiňuje o své přítelkyni Vlastě Hoškové, která se provdala za kostelního varhaníka Jindrouška, narodilo se jim dítě a žijí poměrně uspokojivým životem.

Při narozeninové oslavě se u rodinného stolu seznamujeme s přáteli Jana Maloty. Největší roli hraje rovinovský starosta Mareček, dále lékárník Plečník a kupec Blažický.

Alenin vztah ke Slávkovi je zpočátku chladný. Až postupem času a začínající válkou si uvědomuje, že by s Jiřím nikdy nebyla šťastná. Vyhýbá se jemu i otčímovi, aby předešla trapným setkáním a přetvářkám. Situace se převratně změní odchodem všech mladých mužů na fronty, tedy i Jiřího. Slávek zůstává doma. Z role vojáka je vysvobozen díky matčině nemoci a jeho povinnosti starat se o ni.

KOLIZE

Jiří, přezdíváný též Hansjörg (vyrůstal ve Štýrsku), zklame všechna Malotova očekávání, když se ve válce přidává na stranu Němců. Malota vše přehodnocuje. Svému synovci už věřit nemůže, proto si našel zalíbení u Slávka. Nejen že tajně počítá se sňatkem Slávka a Aleny, svěruje mu i důležitý úkol. Sehnat a přinést ilegální listinu – carský manifest:

„Slyšel jste přece, že Rusové táhnou na Moravu? ... S vlajícími prapory, provázenými českými vojáky, kteří jim ukazují cestu do vlasti. A nepochybně jste také slyšel, že car nařídil, aby tady přesně odlišovali zrní od plev, pobili nebo alespoň vyhnali Němce, ale nám projevovali lásku slovanskou.“⁴⁵ „Myslím, že to nebude zcela nemožno mladému, takřka anonymnímu a veřejně nijak neexponovanému člověku, jakým jste vy. Upozorňuji vás však, že to bude dosti nebezpečná věc, zjišťovat ruský manifest – tak trochu tanec, ne mezi vejci, ale mezi dynamitovými patronami.“⁴⁶ Pro Slávka může tento úkol znamenat vězení. I přes toto nebezpečí se ho hrdinně ujímá.

V souvislosti se Slávkovým osudem musíme zmínit situaci, která se odehrála u jeho matky, staré Přikrylky. Alena byla požádána

⁴⁵ BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 229.

⁴⁶ Tamtéž, s. 232.

kontesou Eleonorou (přijela z Itálie na rovinovský zámek doléčit si katar, má si brát svého snoubence hraběte Josefa Dreifelse), aby ji dovedla za nějakou ženou, která věští. Tak se obě ocitnou u Přikrylky. Přikrylová však ten den není schopná předpovídat, protože tato schopnost je jí dána jen tehdy, když má bolesti. Po Alenině přemlouvání přece jen svolí a kontesa vrhá kuličky pravdy na tác. V nečekané chvíli pak sama Alena hodí kuličkami s myšlenkami na Slávka. Přikrylka vidí smrt, tzv. černý samet. Omdlívá.

Slávek si s hledáním manifestu vede dobře. Několikrát potkal člověka, který na něho působil zvláštním dojmem. Až po nějaké době se dovtípil, že se jedná o tajného policistu Vendelína Senohraba. Od něho získal i carův manifest. Sám mu ho donesl a předal:

*„Jenom opatrně, opatrně, ať to, proboha, nepoškodíte! Dyť je to originál nad zlato vzácnější, vždyť vy jste kromě mne a třech čtyřech vojenských pánů první člověk v zázemí, který toto dostane do ruky! Mnoho lidí o tom slyšelo, ale málokdo v to věří, protože je to pak nad pomyslení krásné. A vám je souzeno vidět, že i pravdivé.“*⁴⁷ Slávek, štěstím bez sebe, zhotovil ještě ten večer tři kopie, jednu pro sebe, druhou pro Jana Malotu a třetí pro Marečka. Nemohl se dočkat rána, až jim předá tento vzácný dokument:

*„Na nahém těle nesl tři obálky s trojím přepisem carova manifestu a hrály ho tak, že musel na chvíli rozepnout kabát, a měl dětinsky blažený pocit, že je cítí i ranní vzduch a roznese jejich tuchu do všech dělav. „Ale originál dostane přece jen Alenka!“ řekl si nakonec s jinošským úsměvem.“*⁴⁸ Ještě netušil, že právě originál manifestu ho bude stát život.

⁴⁷BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 277.

⁴⁸Tamtéž, s. 279.

KRIZE

Alena sděluje matce svoje rozhodnutí, že si Jiřího nevezme. Oznamuje jí to ve chvíli, kdy matka balí a schovává dceřinu svatební výbavu a po korunách naspořené peníze z Malotova jmění. Požádá Alenu o pomoc. Té se zdá tato snaha skrývat cenné věci před chtivými lidmi a před válečným vojskem naprosto zbytečná. Pohádají se:

„Mně je hrozná myšlenka, žes toto všechno chystala pro mne... ovšem, já vím, to není krádež, snad to není ani nepoctivost, ale mamko, vždyť zase potvrzuješ, žes neměla ani halíře a že je všechno pořízeno z jeho peněz, tedy ne tvé... jistě ne tvé... A já z toho nechci nic. Nic!“⁴⁹ Už slovem nic Alena naznačuje, že o Jiřího nemá zájem. Že se raději smíří s chudobou a vymění továrnu za štěstí. Pro matku je to velký šok, Alenu naprosto nechápe. Ona sama žila před sňatkem s Janem Malotou v chudobě a je tedy pochopitelné, že pro dceru chtěla zajistit veškerý komfort a pohodlí. Ještě netuší, že se vše komplikuje kvůli Slávkovi:

„A kdo tě tak zmámil, Aleno? Snad mi prokážeš aspoň tolik ohledu, že mi řekneš? Kdo?! Kdo?! Kdo?!“⁵⁰ Zde dochází k dalšímu střetu. Matka si nechce připustit, že Alenina dětská láska by mohla přerůst v lásku opravdovou. Dříve byla ráda, že Alena tráví volný čas právě se Slávkem. Pro Jiřího to nebyla žádná konkurence a necítila z jejich přátelství ohrožení. Mnohem lepší společnost Slávkova v blízkém okolí továrny, než aby se Alena potloukala po městě. Ale nikdy by matku nenapadlo, že jejich nevinné schůzky a povídání skončí takovým ponížením pro celou rodinu. Alenino rozhodnutí si zatím nechává pro sebe. Stydí se to říct manželovi. Ona, která do manželství vstoupila bez jediného haléře a s dcerou k tomu. Jediná matčina radost a pýcha vždy byla dceřina krása. Manželovi mohla

⁴⁹ BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 256.

⁵⁰ Tamtéž, s. 257.

alespoň nabídnout krásnou nevěstu pro jeho synovce a tím si částečně kompenzovala svoji počáteční chudobu.

Jako řešení svízelné situace přichází vhod carský manifest. Jan Malota ho přinesl domů, aby ho pečlivě ukryl. Manželce vše vysvětlil. Že ho získal od Slávka a za přechovávání listiny hrozí vězení a že Mareček už v noci odjel s manifestem do Prahy. Prosí ji, aby ho ukryla do sekretáře a tím zajistila bezpečnost jeho i listiny. Sama pro sebe si myslí:

„Tvůj manifest, Jene, nenajde opravdu živá duše, tím buď jist. Zanic na světě bych ti neublížila, a Mareček se o svou bezpečnost postaral sám.“⁵¹ Manifest nevloží do sekretáře, ale spálí ho a na Slávka napíše udání pro držení nelegální listiny. Cítila se spokojená, že zachránila manžela před hrozícím nebezpečím a dceru před bláhovou nerozvážností:

„Její krásná dcera byla zachráněna a nesmírná tíha na mateřském srdci polevila. S člověkem, jehož čeká kriminál, se přece nezasnoubí.“⁵²

PERIPETIE

Alena jde navštívit Slávkovu matku. Přikrylka ze začátku Alenu neměla ráda kvůli vynucenému věštění a „černému sametu“, který se jí stále častěji ukazoval před očima a připomínal neštěstí, které by mohlo Slávka stihnout.

Obě na Slávka netrpělivě čekají. Přichází domů až za stmívání v doprovodu dvou četníků. Byl zatčen za carův manifest a dostal alespoň krátký čas na rozloučení. Slávek se loučí s omdlévající matkou a v objetí s Alenou. Vše zlé, co se stalo, přisuzuje černému sametu, snad i matčinu prapodivnou nemoc. Alena mu ještě ve spěchu slibuje věrnost a četníci si už Slávka odvádí neznámo kam. Jeho matka se z mdlob už neprobrala, ten samý večer zemřela.

⁵¹ BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 296.

⁵² Tamtéž, s. 296.

Po návratu z Prahy Mareček vyzvěděl, kam Slávka odvezli, a rozhodli se společně s Malotou podniknout vše na jeho záchranu. Alena si vynutila i svoji přítomnost. Po třech dnech chození po advokátech se z vývěsní tabule dočítají o Slávkově trestu smrti pro velezradu. Pro všechny to znamená velkou ránu. Mareček s Malotou však cítí určitý druh úlevy. Slávek vzal veškerou vinu na sebe a tím pádem zmizelo smrtelné nebezpečí i pro ně.

ZÁVĚR

Alena se hroutí, rozhodla se pro zásadní čin a snad se i dovtípila skutečnosti, kdo Slávka udal. Druhý den brzy ráno zanechává pro otčima vzkaz a odchází neznámo kam:

„Nehledej mne, nenašel bys. Nevezmu si život, ne, pro mne není černý samet, ale domů se nevrátím nikdy. Všechno jsem pochopila. Všechno. Já už nejsem z vašeho světa. Ty jsi nejlepší člověk v něm, ale ani tobě nemám již co říci. A.“⁵³ Vrací se zpět do Rovinova, aby v převleku za služku kontesy Eleonory odjela do Itálie a tam se zúčastnila odboje.

Hlavní postava – Alena Hudcová

Alena Hudcová je krásná, mladá, chytrá dívka. Žije v rodině svého nevlastního otce, kterého si moc neoblíbila, ale respektuje ho. Své matce nemůže zapomenout bezohledné chování k jejímu pravému otci. Dlouhý čas ho podváděla s Janem Malotou, byla jeho milenkou a po smrti nemocného muže se za něj provdala.

Postava Aleny se během děje vyvíjí. Zpočátku je hrdá, pyšná, arogantní, nesmlouvavá v jednání s druhými lidmi. Chování často ovlivňuje náladovost. I k rodičům dokáže být prudká. Její

⁵³ BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 318.

posměvačnost mnohdy nezná mezí. Nectí staré mravní zákony, kde polibek znamená příslib věrné lásky. Na první pohled jí tato lehkomyšlnost není na škodu. Zájem mužů o ni nijak neklesá.

Vztah k Slávkovi ze začátku nebyl horlivý. Považovala ho spíše za terč posměšků a škodolibosti:

„Znal příliš dobře posměch, který jí někdy sršel z očí, znal nelítostně jízlivý úsměv jejích překrvených rtů, znal také nezadržitelné výbuchy jejího bujného smíchu.“⁵⁴ Ve svém nitru však na sebe pyšná není. Uvědomuje si, že její chování vychází z nedokonalosti a z nerozhodnosti. Druhý matčin sňatek ji uvedl do lepší společnosti, ale ona se proti této společnosti bouří. Otčím jí chystá společný život s Jiřím, má se stát jeho ženou. Ona se tomu brání, na druhé straně se s touto variantou smiřuje jako jedinou možnou.

Zásadní obrat nabere Alenin život se začínající válkou. Ta ji naučí sebezapírání a dodá odvahy učinit si v životě pořádek. Kromě pýchy se zřekne i majetku, který by získala sňatkem s Jiřím. Je odhodlána postavit se i vlastní matce. Nechce jí však ublížit, snaží se důvody svého jednání vysvětlit.

Láska k Slávkovi se pro ni stává vším. Dřívější úšklebky nahrazuje vyznáním lásky. Cit je oboustranný.

Po Slávkově smrti se Alena uzavírá do sebe. Opouští svoji rodinu, matku, která jí udáním Slávka tolik ublížila. Prozatím nedokáže odpustit. Jiná žena by možná skočila pod kola rozjetého vlaku. Alena není ten typ. Přes veškerou svou bolest odjíždí do ciziny najít novou cestu životem.

⁵⁴ BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 24.

4. PODZEMNÍ PLAMENY

Druhý díl válečné trilogie, *Podzemní plameny*, vyšel poprvé knižně roku 1929. Svým dějem nás uvádí do hlavního města Prahy v roce 1917, o tři roky později než skončil Úder.

Postava Aleny se v této knize prakticky vůbec nevyskytuje. Proto mu nebudeme věnovat takovou pozornost jako zbývajícím dvěma dílům.

4. 1 TEMATICKÝ PLÁN

Hlavním tématem druhé části trilogie je opět válka. Již za tři roky stačila napáchat mnoho škod a zdaleka se ještě neblíží ke svému konci.

Vedlejší téma můžeme spatřovat v činnosti pražského odboje. Doktor Štěpán Vesnický a intelektuální okruh jeho přátel se pravidelně setkává v jeho vile Kaplance.

Motiv válečné bídy a nemoci. Zina omylem vrazí na ulici do jednoho muže. Na tomto místě si uvědomujeme osudy vojáků, kteří se zúčastnili války a jak je to těžce poznamenalo:

„Ano, voják. Měl hrubý, dřavý plášť a čepici se zlomeným štítkem. V jeho obličejí se dvěma ostrými vráskami, v očích, ztuhlých v žlutém bělmu, bylo napsáno cosi neurčitého, ale něco, co se lidé ve čtvrtém roce války naučili číst: Já jsem byl opravdu v bitvě, stálo tam.“⁵⁵ Zina mužovi podává svoji svačinu. Zároveň si všímá, že jeden rukáv u pláště je prázdný.

⁵⁵ BENEŠOVÁ, B. *Podzemní plameny*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 34.

Motiv bezradnosti. Matka Zárubová cítí bezmoc vůči svému synovi Tuškovi, kterého odveleli na frontu. I když otec podplatil vojenského lékaře, syn na vojnu musí. Žádná matka se nevyrovná s tím, když jí dítě odchází do války.

Motiv vnitřního rozporu. Policejní ředitel Fliederhain kvůli své práci hájí prorakouské zákony. Uvnitř svojí duše však cítí velkého Čecha. Válka mu ukazuje, že není možné stát na obou stranách. Tento rozpor řeší sebevraždou.

4. 2 KOMPOZIČNÍ PLÁN

Vnitřní výstavba děje

Podzemní plameny se od prvního dílu liší nejen změnou prostředí, ale i postav. Do popředí se dostává zejména starší generace, která si své místo v životě již získala.

EXPOZICE

Do děje nás uvádí rovinovský starosta Mareček. Po nešťastné události s carským manifestem a Slávkem Přikrylem byl i on zatčen a ve vězení strávil tři roky. *„Když před třemi lety byl v Praze naposledy, stálo na těch místech jen lešení v prkenné ohradě, teď se tu tyčila přeštíhlá černá postava zrovna proti mariánskému sloupu.“*⁵⁶ Po propuštění se vrací do Prahy, aby vypátral člověka, který tenkrát Slávka udal. Jako hlavní podezřelý připadá do úvahy tajný policista Vendelín Senohrab, s jehož pomocí Slávek manifest získal.

⁵⁶ BENEŠOVÁ, B. *Podzemní plameny*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 13.

KOLIZE

Po příjezdu do Prahy je okraden o svůj kufřík s dokumenty. Zloděj mu navíc nožem poraní ruku. Rozhodne se proto zajít k svému dávnému příteli, Matouši Zárubovi, který v Praze vlastní hospodu a doufá, že u něho najde azyl.

U Zárubů dostává příležitost seznámit se s lékařkou Annou Horovou, která mu ošetří ránu. Dále tu pozorujeme příběhy dalších hrdinů. Zina, dcera Matěje Záruby, je mladá chytrá dívka. Přátelí se se synem policejního ředitele, mladým Slavíkem z Fleiderheinu. Syn Tušek Záruba je i přes otcův úplatek odveden na vojnu.

Důležitou roli hraje Anna Horová. Seznámí Marečka se zubním lékařem Vesnickým, který je vedoucím pražského odboje a členem intelektuálů bojujících za vlast. Jejich prostřednictvím se dostává k dalším významným lidem, kteří by mu mohli pomoci usvědčit Senohraba. Jedním z nich je i zmíněný ředitel pražské policie Fleiderhain.

K Anně Horové přijíždí její „neteř“ Mély. Doktor Vesnický chtěl tuto neznámou dívku ukrýt a vhodné bezpečné místo našel právě u Anny. Prosí ji, aby ji přijala jako svoji neteř a nechala u sebe bydlet. Anna nejdřív tuto dívku nemůže vystát. Neváží si příbytku u své ochránkyně, nectí památku Anina padlého syna. Později, po oboustranném sblížení, Anna poznává, že i Mély stihl krutý osud. Podobný i ona sama prožila smrtí jediného syna:

„Nenáviděla jsem ji, tuto vnucovanou neteř! Ale pak v nejtesknější chvíli mne vzpamatovala ze zármutku, který div neusmrcuje. Prozradila se výbuchem téměř šíleným. Nikdy jsem neviděla takového. Nějaký strašný osud ji poznamenal, ještě mnohem horší, než byl můj, ucítla jsem, a od oné chvíle ji miluji. Nechť sebepodivnější, seberozvrácenější, je to člověk stvořený

k obrazu božímu a nikdy nemůže zabloudit trvale. Ať je čímkoli, mému srdci zůstane blízká.“⁵⁷

KRIZE

Mareček ve snaze získat nové informace o pokračování odboje prosí policejního ředitele Fleiderhaina (pod záminkou jejich společného „přátelství“ s doktorem Vesnickým), aby mu vystavil pas do Švýcarska. Tato cesta je však v každém případě nelegální a Fleiderhain se tak dostává do kompromitující situace. Sám byl velkým zastáncem prorakouské politiky, aby mohl budovat kariéru. Ve skrytu duše se považoval za Čecha.

Fleiderhain pas nakonec vystaví, ale nedokáže unést tíhu zpronevěry ve své profesi a páchá sebevraždu.

PERIPETIE

Při pohřbu Slavíka z Fleiderhainu dojde k osudovému odhalení. Mareček s Annou Horovou jdou na toto poslední rozloučení společně. Objeví se tam i Senohrab. Anna při rozhovoru s Marečkem zmiňuje Mély. Vždy je chtěla spolu představit, ale nikdy se nenaskytla příležitost, proto teď přichází velké překvapení.

Senohrab v davu lidí rozpoznává Alenu (Mély):

*„To je ona, to je ona! Ať mne bůh usmrtí na tom místě, není-li to ona!“ a dral se k Marečkovi. „Mezi tisíci bych ji přece poznal! Pane doktore, rovinovský pane doktore, vždyť je to naše blondýnka, spanilomyslná blondýnka, které rasi zastřelili Slávka.“*⁵⁸ I Mareček poznal v Mély Alenu a bere si ji bokem. Varuje ji před Senohrabem, stále si myslí, že on zavinil smrt jejího snoubence.

⁵⁷ BENEŠOVÁ, B. *Podzemní plameny*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 280.

⁵⁸ Tamtéž, s. 281.

Zároveň jí sděluje, že otčím zemřel a její matka se zbláznila. Z Aleny padá přetvářka a vrhá se Marečkovi s pláčem kolem krku.

ZÁVĚR

Mareček sám odjíždí se získaným pasem. Alenu prosí, aby se rozjela ke své matce:

„Aleno, já odjíždím za půl hodiny tam, odkud jste přišla vy, ale zůstává s vámi člověk, zlatý, pevný, neskonale dobrý, jemu řekněte vše, což již nemohu vyslechnouti já. A do Vídně jeďte, do Königova sanatoria, kde jedna paní dopočítává stříbrné lžičky a hledí do dálky očima, jejichž touhu si nepředstavíte...“⁵⁹

Loučí se s Annou Horovou i se Senohrabem. Alena mu sdělila, že on Slávka neudal, ale celou pravdu se zatím nedozvěděl.

Mély – Alena Hudcová

Alena Hudcová vystupuje jen kratince v poslední kapitole. Při setkání s Marečkem, se starým známým ze svého rodiště Rovinova, se neubrání dojetí. Zároveň je pro ni stále těžké smířit se s faktem, že ji zradila její vlastní matka. Cesta k odpuštění bude pro Alenu ještě hodně dlouhá.

Jako Mély se zpočátku chová nevyzpytatelně. Její povýšené jednání můžeme přirovnat k mladé Aleně Hudcové, která ještě nerozpoznala pravou lásku k Slávkovi. Nemyslíme si však, že by to bylo způsobeno pýchou jako dříve. Spočítá v tom jistý druh bolesti a také přetvářky, aby mohla dokonale hrát svoji novou roli Anniny neteře.

⁵⁹ BENEŠOVÁ, B. *Podzemní plameny*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 282.

5 TRAGICKÁ DUHA

Poslední díl válečné trilogie, Tragická duha, vyšla knižně roku 1933. Uvádí nás zpět do moravského maloměsta Rovinova krátce před koncem první světové války. Do děje opět vstupuje Alena Hudcová. Autorka zde více prostoru věnovala i Eleonoře Wallermünde a rodu Dreifelsů. Jejich příběhy nebudeme rozvádět do podrobností, jen se o nich zmíníme.

5.1 TEMATICKÝ PLÁN

Hlavním tématem, jak jsme už několikrát zmínili, je první světová válka, která nestojí jen v pozadí děje, ale spoluutváří osudy jednotlivých hrdinů. Tragická duha nás uvádí již na samý konec války. Autorka však trilogii nezavršila vznikem Československé republiky 28. října 1918, jak bychom mohli očekávat. Děj ukončila o několik týdnů dříve.

Za **vedlejší téma** můžeme považovat postavení šlechty na konci války. Benešová tu české šlechtě věnuje velkou pozornost. V prosinci roku 1918 byly zrušeny šlechtické řády a tituly a již v průběhu války začínala síla šlechtického rodu ochabovat. Podle toho také Benešová postupovala při vykreslování postav. Zachytila zde vypočítavou kontesu Eleonoru, která toužila získat majorát. Avšak v době, kdy šlechtická privilegia ztrácela na významu.

Zina Zárubová, dcera obyčejného hostinského, se provdala za Zdenka z rodu Dreifelsů. Nikdo jim již nebránil v stavovsky nerovném sňatku. Zdenek však uzavřením tohoto manželství přišel o právo na majorát. Zina se na druhou stranu dostala do vysoké společnosti. Tato situace je až komická. Majorát by byl Zdeňkovi po válce k ničemu a Zina si pobyt ve vyšší společnosti mohla

vychutnávat jen chvíli. Jejich sňatek spíše spočíval v záchraně samotných Dreifelsů. Svůj šlechtický svět, odsouzený k zániku, potřebovali propojit se světem prostého lidu.

Motivy v knize:

Motiv vzpomínek. V tomto dílu se řada postav potýká se svými vzpomínkami. Jedná se především o vzpomínky předválečné nebo ze samého začátku války.

Alena se po návratu z Prahy do Rovinova dostává do sentimentální nálady a její vzpomínky jsou často bolestivé. První, co ji napadlo při vstupu do jejího starého pokoje v továrně, byl moment odchodu za uvězněným Slávkem:

„Otčímovo horečné klepání na dveře, vše, co tenkrát znamenalo: za Slávkem! ... A vrátilo se jí v paměť, jak při posledních krocích zde převrhla vázu se třemi astrami, ještě den předtím chystanými jemu na ranní znamení.“⁶⁰ (Pomocí květin si Alena se Slávkem domlouvali tajné schůzky, které měla Alena zakázány).

Po příjezdu z Prahy si Alena zvykla na pravidelné podvečerní procházky Rovinovem. Vnitřním monologem je vyjádřena vzpomínka na bývalý domov a na otce, kterého měla ráda, nikdy na něho nezapomněla.

Vzpomínky na otce se prolínají se vzpomínkami na dobu, kdy vztah mezi rodiči přestával fungovat. Alena, ještě jako malé dítě, tuto situaci plně vnímala a uvědomovala si ji:

„V oné době nepostřehnutelně, a přece ostře přestalo my býti tři a bylo dva - ona buď s mamkou, nebo s tatínkem, nikdy s oběma. A byla raději s ním...“⁶¹ Až časem pochopila, že příčinou napjaté rodinné atmosféry byly matčiny návštěvy u továrníka Maloty.

Motiv soucitu tu najdeme ve dvou rovinách. První je soucit nad zemřelými lidmi. V továrně si lidé často připomínali ty, kteří v ní

⁶⁰ BENEŠOVÁ, B. *Tragická duha*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 68.

⁶¹ Tamtéž, s. 97.

pracovali a jejichž práce byla zbytečná, když nakonec padli ve válce. Jedná se tedy o propojení motivu vzpomínek na padlé a soucitu nad nimi.

Druhou rovinu spatřujeme v soucitu nad zraněnými vojáky. Alena se spřátelila s malířem Pavlem, který ve válce utrpěl poranění na hlavě a na pravé ruce. Zpočátku si myslel, že Alenin zájem o něho je jen věcí soucitu.

Motiv válečného zpusťování. Válka brala lidem životy, domovy, ničila, kde se dalo. Alena si zpusťoveného okolí rodného Rovinova všimla hned:

„Nikde nebylo trávy, stříkané květinami, všude jen znešvařená země, obehnaná nízkými mesly a ostatním drátem a jakési nemotorné stavení vražené do zbytků rozdrolených zdí... Ubohost tohoto koutku krásné země, který zničila válka na dálku nesčetných kilometrů.“⁶²

Smutnější pohled se určitě naskytl v ozdravovnách pro poraněné vojáky. Muži bez nohou, s utrženými částmi obličeje, s malárií. Jedním pacientem v rovinovské léčebně byl i malíř Pavel Hajník. Utrpěl poranění na obličeji a na pravé ruce. Kvůli obvazům na hlavě byl místními lidmi přezdíván „beduín“. I když se nějakou dobu nemohl malování věnovat, nevzdával se a zkoušel do práce zapojovat i ruku levou.

Motiv viny. Alena, která se cítila nejvíc ukřivděná, se nakonec sama cítí vinna. Nepomohla přítelkyni Vlastě ve svízelné situaci a tím ji nepřímo dohnala k sebevraždě.

Matka jejím přičiněním onemocněla španělskou chřipkou, když ji poslala do Prahy omluvit se Vendelínu Senohrabovi za to, že kvůli ní byl neprávem pronásledován za udání Slávka Přikryla. Alena si

⁶² BENEŠOVÁ, B. *Tragická duha*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 81-82.

uvědomuje, že kdyby matka zemřela, nikdy by si to nedokázala odpustit.

Motiv opětovného sblížení souvisí s motivem viny. Alenina matka od shledání se svou dcerou netoužila po ničem jiném, než aby jí odpustila a pochopila důvod jejího tehdejšího jednání. Alena to zatím chápat nemůže a ani nechce. Až pocit její vlastní viny nad smrtí přítelkyně Vlasty a náhlé onemocnění matky ji vede ke smíru a k odpuštění.

5. 2 KOMPOZIČNÍ PLÁN

Vnitřní výstavba děje

Třetí díl trilogie se vrací do starého prostředí, do Rovinova. Převážně v něm vystupují postavy z prvního dílu. Nově se tu objevuje zraněný voják Pavel a ředitel léčebny Walter. Největší pozornost budeme opět soustředit na Alenin příběh.

EXPOZICE

Alena Hudcová, která v roce 1914 po popravě svého přítele Slávka utekla do Itálie s falešným pasem jako komorná Amálie a poté se za pomoci doktora Vesnického přestěhovala do Prahy jako neteř doktorky Anny Horové, se vrací zpět do Rovinova. Doktor Vesnický přes své dobré kontakty zařídil vše potřebné. Z Amálie se opět stala Alena Hudcová a její pobyt v Itálii s komtesou Eleonorou, při kterém nešťastnou náhodou došlo k nezaviněné záměně pasů, byl vyřizován po mnohých úřadech. Díky tomu již nebyla považována za pohřešovanou a mohla se vrátit stejně rychle, jak zmizela.

Doktora Vesnického si proto vždy vážila. Oceňovala jeho schopnosti a rychlé, účinné jednání. Byl to právě on společně s doktorkou Horovou, kdo ji přiměli k návratu.

*„Nalomili její vůli. Rozpoznala pomalu, že je v Praze zbytečná, ne-li obtížná, že je nutno vrátit se tam, odkud utekla v zoufalství. A žít aspoň načas s bytostí, která zničila její mládí, která z kvetoucího srdce udělala krvavý cár a přerazila paže, rozpjaté k objetí.“*⁶³ Za čtyři roky odloučení matce ještě neodpustila. Ta skončila po dceřině útěku ve vídeňském sanatoriu.

Opět s pomocí doktora Vesnického jedou vyzvednout matku do sanatoria. Alena cestou přemýšlí nad tím, jak jejich první setkání proběhne. Hlavou se jí honí nejrůznější představy. Mohla by zatáhnout za klíčku a vyskočit z auta. Ušetřila by si tuto nepříjemnou chvíli.

*„Co může dělat Vesnický? Konstatovat, že smrt nastala okamžitě. Zachvěla se: bylo jí třiadvacetlet.“*⁶⁴

Ze snu ji probralo zastavení auta. Blížilo se setkání, o kterém doufala, že již nikdy neproběhne.

KOLIZE

Všichni společně odjíždí do Rovinova. Matka je ze setkání s dcerou nesmírně šťastná. Ani ona nevěděla, kam tehdy utekla a zda vůbec žije. Alena navenek neprojevuje žádné emoce. Mlčky sedí vedle matky, poslouchá ji. Až příliš si uvědomuje přítomnost osoby, kterou kdysi milovala a teď je mezi nimi hluboká propast. Odpustit matce její „zločin“ ještě nedovede.

Alena po letech vchází do továrny. Opět moment, který jí není příjemný. K tomuto místu nikdy nepřilnula. Považovala ho jen za „střechu nad hlavou“.

⁶³ BENEŠOVÁ, B. *Tragická duha*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 50.

⁶⁴ Tamtéž, s. 50.

V Rovinově se potkává se svou přítelkyní Vlastou Hoškovou. Vlastin manžel Jindřich je celé čtyři roky na frontě, domů přijíždí jen zřídka. Ona sama vychovává malého synka. Nejprve nechápe Alenin tehdejší odchod, z jakého důvodu z Rovinova odešla. Aleně povídá, co se mezitím změnilo, co si lidé mysleli o jejím zmizení - Místo bohatého továrníka se zamilovala do chudého pomocníka Slávka, z původního kamarádství udělali milostný poměr. Setkávala se s jeho matkou, starou a šílenou Přikrylkou, která věštila budoucnost. Po Slávkově popravě si vzala život z nešťastné lásky. – Vlasta tomuto příběhu nevěřila, tvrdila Aleně, že se jí celou dobu zastávala. Ta jí nemá v úmyslu lhát a vše přiznává:

„Až na to, že jsem si vzala život, je všechno, co říkali, pravda.“⁶⁵

Vlasta se v průběhu války seznámila s ředitelem ozdravovny Waltrem. Udržovala s ním milostný poměr, i když byla vdaná a muže měla na frontě. Teď před Alenou se snaží svoje špatné svědomí uklidnit a přirovnává svoji situaci k Alenině. Alena nechápe Vlastin způsob, kterým si omlouvá své chování.

Alena se seznámila s Pavlem Hajníkem. Ten se k Aleně choval jinak, než by ona sama očekávala. Vyčítal jí její sentimentalitu, neustálé oplakávání mrtvého snoubence:

„Přijít o frajera, když se vám chce milovat, to není tak zlé jako přijít o ruku, když se vám chce malovat. Kdyby v dnešní době každá ženská doživotně fňukala o mrtvého galána, kde by se nabralo příští pokolení, kterému chceme zařídit nový svět?“⁶⁶ Pavel zde správně vystihl Alenu. Do Itálie odjela s úmyslem bojovat za lepší svět a teď se vrátila domů zcela odlišná. Uzavřená do sebe, truchlící nad svým vlastním neštěstím.

⁶⁵ BENEŠOVÁ, B. *Tragická duha*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 87.

⁶⁶ Tamtéž, s. 152.

KRIZE

Alenina matka se dozvěděla o dceřině přátelství s Pavlem. S dobrými úmysly s ní začíná rozhovor, chtěla by se dozvědět něco víc. Ráda by viděla Alenu šťastnou.

Matka si ještě neuvědomila svoji chybu, kterou způsobila Alenino neštěstí. Ani si nepřipouštěla, že by to mohla být její vina. To, co se před časy Slávkovi stalo, brala jako souhru nešťastných náhod.

Nabídla Aleně věno, které jí kdysi chystala pro sňatek s Jiřím. Toužila dceři dopomoci ke štěstí:

„Do posledního dechu si nebudu nic přát tak vášnivě jako tvoje štěstí. Kdysi, bláhová ještě, jsem ti je chtěla zařídit po svém. Dnes mám jedinou touhu pomoci ti, ať je vidíš v čemkoli.“⁶⁷

Alena využila situace a podává matce dopis z Prahy od Anny Horové, která jí sděluje, že Vendelín Senohrab, tajný pražský policista, je vážně nemocný a léčí se u ní. Alena vyzvala matku, aby jela za ním do Prahy omluvit se za to, že kvůli ní byl on pronásledován za údajné Slávkovo udání. Ještě ten den odjela.

Alena se znovu potkala s Pavlem. Doktor Walter mu již sundal z hlavy obvazy a Alena si uvědomila, že se na něho začíná dívat jinak než předtím. Ne se soucitem jako ošetřující na pacienta, ale jako dívka na muže.

K Vlastě Hoškové došla zpráva, že se na druhý den má vrátit manžel. Byla zaskočená. Necítila ani radost, ani smutek. Přemýšlela, jak zakrýt svou nevěru, aby se Jindřich nic nedozvěděl. Požádala proto Alenu o pomoc. Ta neviděla v této věci žádný problém a Vlastu odbude:

„Nestarej se, to již život nějak ustanoví, co budeš dělat zítra. Jindřich přijede, možná že už natrvalo... a ty se pak rychle vkloubíš

⁶⁷ BENEŠOVÁ, B. *Tragická duha*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 217.

do života, s mužem se znova sežiješ, o synka se budeš starat... Dej tady všechno do pořádku, aby měl Jindřich dobrý dojem, já ti ještě chlapce vyhledám, ustrojíte se oba pěkně a půjdete spolu na nadržít.“⁶⁸ Vlasta však Alenu stále prosila, aby ji neopouštěla, aby s ní vyčkala na manželův příjezd. Alena pospíchala domů na smluvenou schůzku s Pavlem, na které se nepohodli.

PERIPETIE

To ráno, než byla pozvána za Vlastou, se zdál Aleně zvláštní sen. Vyvodila si z něho, že nemocný Senohrab zemřel. Byla rozhodnutá, že musí odcestovat do Prahy, aby zvěděla, co se děje. Ještě dříve, než tak stačila udělat, uslyšela zvonit umíráček. Vlasta Hošková spáchala sebevraždu. Běžela za ní domů, po cestě si uvědomila svůj podíl viny a nebyla schopná se na mrtvou přítelkyni ani podívat.

Vzápětí odjela do Prahy za matkou. Uvnitř Aleny se udál určitý zlom.

V Praze byla Anka Horová z jejího rychlého příjezdu překvapená. Sama jí posílala telegram, aby přijela za matkou, která onemocněla španělskou chřipkou.

Vendelín Senohrab nezemřel, naopak se začal zotavovat.

ZÁVĚR

Alena měla velké výčitky svědomí vůči matce. Zdravotní stav byl vážný. Věděla, že v této době se v Praze nemoc vyskytuje, Anna ji o tom v dopise informovala, a přesto tam matku poslala.

Svěřila Anně a doktoru Vesnickému Vlastinu smrt. Cítila na ní podíl viny. Tehdy jí Vesnický otevřel oči svojí rozmluvou:

„... Ale vy, vy také že jste zavinila něčí smrt? Jistě ne! Jistě tak málo jako tu matčinu nemoc. Ale poznejte aspoň na sobě, až do

⁶⁸ BENEŠOVÁ, B. *Tragická duha*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 230.

hlubin poznejte, vy mladý soudče, vy vášnivče primitivní pravdy, jak složitý je pocit, kterému tak zjednodušeně říkáme: vina.“⁶⁹

Alena si byla vědoma, že matka mohla zemřít a jak její spravedlnost byla nakonec nespravedlivá. S matkou se usmířila.

Odpovědnost za smrt Vlady, za matčinu nemoc ji od základu proměnila. Jinak přistupovala i ke své vlastní odpovědnosti. Dávnou pravdu, kterou neustále vyčítala matce, opustila a nechala se řídit svými city. Díky tomu byla schopná nést odpovědnost za svůj život. Odhodila pýchu a zavázala se láskou. Mohla opět plně milovat.

Alena Hudcová – shrnutí jejího vývoje

S Alenou jsme se ve třetím díle potkali téměř po čtyřech letech. Vrátila se z Prahy do rodného Rovinova i s matkou, která válku strávila v sanatoriu. Pro Alenu tato situace nebyla lehká. Vrátit se na místo, odkud před časem utekla před vlastní matkou a ještě více před bolestí ze ztráty milované osoby.

Opět se setkala s matkou. S osobou, kterou v dětství milovala, v dospívání trpěla a respektovala a teď ji nenávidí. Jejich společný vztah byl vždy komplikovaný. Způsobil to matčin druhý sňatek. Alena si dobře pamatovala na doby, kdy se jejich rodinná harmonie začínala rozpadat. Otec onemocněl a matka si našla přítele. Spíše Jan Malota si našel matku. Vždy ji miloval a po smrti prvního manžela se téměř okamžitě konala svatba. Toto Alena matce také dlouhá léta vyčítala.

Alena se od posledního výstupu v prvním díle trilogie značně změnila. Dříve byla bojovná, bránila svoji lásku i přes matčiny

⁶⁹ BENEŠOVÁ, B. *Tragická duha*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 245-246.

zákazy. Nyní rezignovala. Neustále upadá do svého smutku a neustále vyčítá matce její vinu.

Matčino jednání musíme také osvětlit. Nejednalo se o čin naschválu, nýbrž o obyčejnou mateřskou starostlivost. Byla přesvědčena, že štěstí Alena najde po boku Jiřího. Slávek tu překážel a ruský manifest byla záminka pro jeho odstranění. Matka si v žádném případě nepřála Slávkovu smrt. Nemohla ani tušit, jak nešťastně situace dopadne.

První osoba, se kterou si po návratu z Prahy rozuměla, byl Pavel. I mezi nimi začalo docházet k napětí. Alena nemohla být schopna milovat, mučila-li se neustálým pocitem ukřivdění.

Poznáním vlastní viny nad životy druhých lidí se Alena proměnila. Její citově vychladlá bytost, která se vyžívala ve vlastním utrpení a samotě, se opět navrátila do života. Uvědoměním si, že i láskou může ubližovat, se mění a matce odpouští. Konečně porozuměla i Pavlovi, ale trvalou a pevnou cestu k němu musí ještě najít.

5. 2. 1 Architektonika

Všechny díly trilogie na sebe dějově navazují, proto můžeme Úder označit za první díl, Podzemní plameny za druhý díl a Tragickou duhu za díl třetí. Sama autorka do rukopisu připsala poznámku, že Úder je dějově první částí románové trilogie (viz příloha č. 8).

Jednotlivé díly jsou řazeny do kapitol bez názvů: Úder obsahuje 32 kapitol, Podzemní plameny 38 kapitol, Tragická duha 37 kapitol.

5. 2. 2 Kompozice

V trilogii převažuje chronologický kompoziční postup, tedy postup podle časové posloupnosti. Na řadě míst je použit také gradační postup, který zvyšuje napětí a děj získává větší dramatičnost.

V textu se objevují popisné pasáže, které mohou na první pohled zpomalovat děj. Většina z nich je však nutná pro dokreslení situace. Oživení naopak nacházíme v častém používání přímé řeči postav i v jejich vnitřním monologu.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se zabývala spisovatelkou Boženou Benešovou.

Práce sleduje autorčin život i dílo. V její tvorbě jsou z literárních žánrů převážně zastoupeny povídky a romány. Mezi nejčastější témata povídkové tvorby patří touha mladých lidí po naplnění ideálů romantické lásky. Pokud je dosažení tohoto cíle zmařeno, uzavírá se hrdina do sebe a rezignuje. V porovnání s povídkovou tvorbou není románová tvorba tak početná, neboť zahrnuje válečnou trilogii Úder, Podzemní plameny, Tragická duha a román Člověk. Samotná skutečnost, že za trilogii získala Božena Benešová několik ocenění, dokazuje autorčinu zralost.

Tato česká spisovatelka, i když mezi čtenáři nepříliš známá, zanechala významnou literární stopu v oblasti psychologické prózy první třetiny 20. století.

Hlavním cílem diplomové práce byla analýza psychologického vývoje ústřední postavy výše zmíněné válečné trilogie. I při tematicko-motivické a kompoziční analýze jsem se zaměřovala na dějovou linii, která vedla přímo k hlavní hrdince. Vedlejší postavy a jejich příběhy jsem zmiňovala okrajově.

Důležitou roli při zpracování práce sehrály dobové recenze a články.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERAURY

BENEŠOVÁ, B. *Člověk*. Praha: Československý spisovatel, 1957. 537 s.

BENEŠOVÁ, B. *Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová*. Třebíč: Akcent, 1999. 151 s. ISBN 80-7268-019-6.

BENEŠOVÁ, B. *Chlapci a dívky*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953. 207 s.

BENEŠOVÁ, B. *Myšky*. Praha: J. Otto, 1916. 257 s.

BENEŠOVÁ, B. *Není člověku dovoleno*. Praha: Omnia, 1931. 36 s.

BENEŠOVÁ, B. *Podzemní plameny*. Praha: Československý spisovatel, 1977. 282 s.

BENEŠOVÁ, B. *Povídky s koncem ne vždy dobrým*. Praha: Albatros, 1975. 322 s.

BENEŠOVÁ, B. *Rouhači a oblouzení*. Praha: Československý spisovatel, 1956. 514 s.

BENEŠOVÁ, B. *Strojopis literární práce*. Originál v Literárním archivu PNP.

BENEŠOVÁ, B. *Tragická duha*. Praha: Československý spisovatel, 1977. 254 s.

BENEŠOVÁ, B. *Tři povídky*. Praha: F. Topič, 1914. 109 s.

BENEŠOVÁ, B. *Úder*. Praha: Československý spisovatel, 1976. 325 s.

BŘEZINA, J. *Děti slavných rodičů*. Praha: Melantrich, 1998. 141 s. ISBN 80-7023-260-9.

ČAPEK, J. B. Literární projev dvou ženských generací. *Sever a východ*, 1928, roč. 4, s. 272-275.

ČERNÁ, Z. *Božena Benešová, 1873-1936*. Praha: Československý spisovatel, 1973. 15 s.

HOLOUŠOVÁ, D., KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. Olomouc: UP Olomouc, 2002. 117 s. ISBN 80-244-0458-3.

HOREČKA, F. *Frenštátský literární salón*. Nový Jičín: Vlastivědný ústav, 1969. 53 s.

HOREČKA, FRANTIŠEK. Frenštátské vlivy v díle B. Benešové. *Naše řeč*, 1946, roč. 30, s. 43.

-ja-. Božena Benešová. *Čtenář*, 1956, roč. 8, č. 4, s. 94.

JANÁČKOVÁ, J. *Česká literatura 19. století. Od Máchy k Březinovi*. Praha: Scientia, 1994. 179 s. ISBN 80-85827-41-7.

MOLDANOVÁ, D. *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976. 310 s.

MOLDANOVÁ, D. *České příběhy*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2007. 246 s. ISBN 978-80-7044-846-5.

MOLDANOVÁ, DOBRAVA. Dopisy Boženy Benešové F. X. Šaldovi. *Literární archiv (sborník)*, 1969, roč. 3/4, s. 216-237.

MUKAŘOVSKÝ, J. a kol. *Dějiny české literatury IV*. Praha: Victoria, 1995. 914 s. ISBN 80-85865-48-3.

NOVOTNÝ, J. O. Kruté mládí. *Cesta*, 1924, roč. 6, č. 17, s. 257-258.

OBROVÁ, T. *Dílo Ivony Březinové se zaměřením na trilogii Holky na vodítku. Diplomová práce*. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury, 2007. 86 s.

PALA, K., VŠIANSKÝ J. *Slovník českých synonym*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 479 s. ISBN 80-7106-450-5.

Panorama české literatury. red. GALÍK, J., PETRŮ, E., MACHALA, L. Olomouc: Rubico, 1994. 547 s.

SEZIMA, KAREL. Z původní novelistiky. *Lumír*, 1916, roč. 4, č. 11, s. 512-514.

SEZIMA, KAREL. „Ženu statečnou kde nalezneš?“ *Doba*, 1945, roč. 1, s. 86.

ŠAJTAR, DRAHOMÍR. Životopisná báseň Boženy Benešové. *Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě pod Radhoštěm*, 2000, roč. 17, č. 3-4, s. 65-68. ISSN 1210-1532.

ŠALDA, FRANTIŠEK XAVER. Verše věrné i proradné. *Novina*, 1908-1909, roč. 2, s. 279- 280.

Umění povídky: zamyšlení nad tvorbou B. Benešové k 100. výročí jejího narození. Ostrava: Knihovna města Ostravy, 1973. 28 s.

WEINER, R. *O umění a lidech*. Praha: Torst, 2002. 802 s. ISBN 80-7215-178-9.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha:

- č. 1: Fotografie Boženy Benešové
- č. 2: Fotografie Růženy Svobodové
- č. 3: Fotografie F. X. Šaldy
- č. 4: Pohlednice od Růženy Svobodové
- č. 5: Titulní list Ženské Revue
- č. 6: Titulní list přílohy Žena v umění
- č. 7: Titulní list Noviny
- č. 8: Rukopis románu Úder
- č. 9: Strojopis povídky Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová

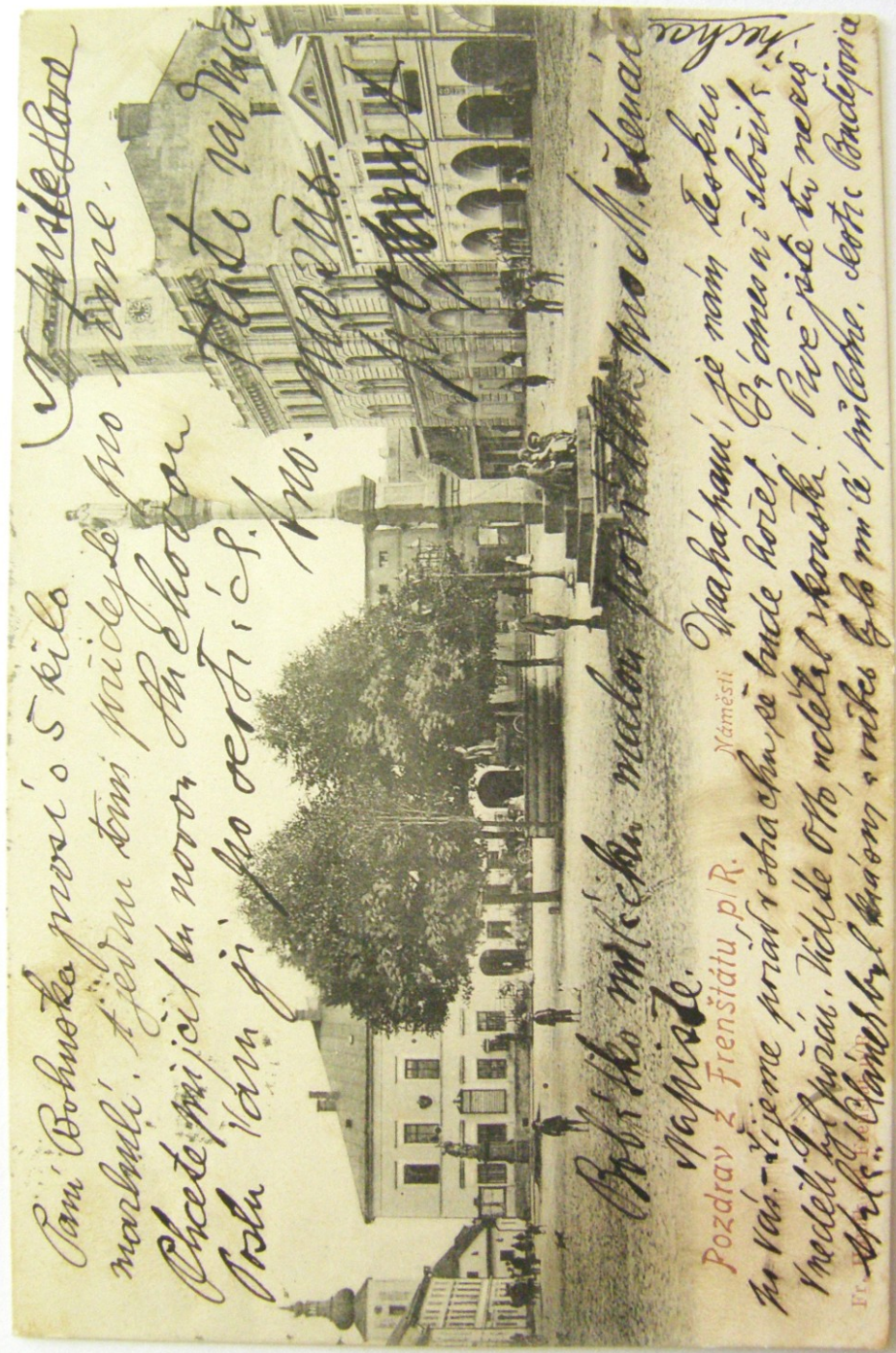

Příloha 2

Příloha 3

Tam Bohuska prosí o 5 kilo
 mouchů. Jednu tím přidele pro domě.
 Chcete přijít tu novou Anchozou
 Oslni vám ji pro sestřiči. s.
 Mo.

Dobře mléko malou pro Mladou
 Napsal.
 Pozdrav z Frenšátů, p. R.
 Mladá Boleslav, 18. dubna 1880.
 Fr. Škorpala

42 04

Ženská Revue.

List pro otázku ženskou, éthickou, kulturní a sociální vůbec.

Rediguje a vydává * * * * * Zdenka Wiedermannová v Brně.

OBSAH:

Úvodní slovo redakce	1
Prof. T. G. Masaryk: Moderní názor na ženu	3
Marie Šedlbauerová: Ku práci!	7
Dr. Václav Bouček: Právní postavení ženy v manželství	9
Marie Vítková: Prof. dr. Oldřich Kramář st. a učitelky	13
Rozhled po kulturním ženském světě: Všeobecná výchova a školství. Hnutí éthické. Odborné a vyšší vzdělání ženské. Obzor sociálně-politický. Žena ve vývoji hospodářském. Zprávy spolkové.	18—26
Ženská bibliografie.	26
Literatura a jiná umění.	26
Různé zprávy.	33

Vychází 5. dne každého měsíce. * * Roční předplatné 6 K. * Cena jednol. sešitů 60 h. Redakce a administrace v Brně Sadová 6.

= Žena v umění =

REDIGUJE BOŽENA BENEŠOVÁ.

Lístek jubilejní.

Paní Růžena Svobodová slaví 10. července své čtyřicáté narozeniny.

Patnáct let krásné a poctivé literární práce učinilo z ní první soudobou českou spisovatelku, jejíž umění stalo se drahým všem básnický cítícím lidem v Čechách.

V řadě knih uložila přebytek svého duševního bohatství, své veliké kultury a svého vroucího srdce. Na každé její práci, od rozsáhlých románových skladeb až po několikastránkové povídky leží duchovní pečeť básnickatvůrce, schopného zvýšit úroveň každého zjevu, na němž spočinul jeho zrak a rozmnožit krásu i bohatost života novým videm a názorem, novým soudem a ceněním jeho zjevů.

Nejsou to knihy, jejichž význam umírá s generací, pro kterou byly psány, neboť jsou nečasové svou nejvlastnější podstatou: svým vysokým zorným úhlem na život, svým hlubokým chápáním lidských citů, svou horkou touhou i svou úctou před velikostí a krásou, jakousi pokornou a důvěřivou úctou, která je holdem příštím lepšímu člověku.

Jsou to knihy básnického smutku a básnické víry: smutku nad zemí v níž pomalým, bolestným vzrůstem tvoří se teprve první kulturní nános, v níž z pohodlnosti nebo z tuposti bývají odmítány či sesměšněny nejlepší myšlenky a snahy, neleží-li na nich patina desítek a netrpělo-li pro ně již několik z nejlepších lidí, nad zemí, v níž se slova krása a kultura vyslovují buď mechanicky jako zaklínadlo, nebo ironicky jako slova neznámé řeči, jejichž smyslu je lépe neznat — a víry v budoucnost, která zmatku a bolesti dneška potřebuje jako tajemné látky k vytvoření vyšších a krásnějších forem životních. —

Je v těch knihách tolik duchovního obsahu, básnické odhadující moudrosti, a při tom tolik kladné, bezprostředně z viditelného světa čerpané krásy, cítěné smysly neobyčejné vnímavosti, že oddaně čteny a procítěny jsou sto povzbudit a rozjasnit každou duši a naučit ji plnějším chápání světa a života.

A psala je žena, žena každým citem a každým projevem. A protože je velikým básníkem cítí i svou ženskost se zvýšenou intenzitou, s nehlubším porozuměním. Ona je neodlučitelná od její básnické bytosti, neodmyslitelná od jejího díla. Dává mu jeho intuici i jeho citovou něhu, dává mu tragický akcent i lyrický vzlet, a všechny ony měkké polotóny, odstíny a vibrace, jež tvoří jedinečné kouzlo jejího výrazu.

Paní Růžena Svobodová znamená dnes jeden z nečetných vrcholů, k nimž dospěla žena v umění ve všech dobách a všech literaturách.

B. Bová.

NOVINA

Novinu orati třeba pluhem hluboko zabírajícím. (Turgéněv.)

LIST DUŠEVNÍ KULTURY ČESKÉ. — REDIGUJÍ J. S. MACHAR,
F. X. ŠALDA, J. VODÁK. — VYD. GROSMAN A SVOBODA V PRAZE.

Roč. I. Sešit 2. Vychází 2. a 4. pátek v měsíci. Předpl. na rok K 12.—, poštou K 13.—. Sešity po 60 h. 24. ledna 1908.

Z BÁSNÍ BOŽENY BENEŠOVÉ.

Náhlá noc.

Hněď mrazivá stíní
již rezavý kraj;
kdo uvěří nyní,
že mívál svůj máj?

Mrak na nebi visí
jak utuhlá krev,
a pod ním že kdysi
zněl skřivani zpěv?

Teď kráкот zní dále
a zaléhá v tmu,
to strážci dne vzdali
čest poslední mu.

Pak rázem se ztmívá,
noc němá tu již,
a kol tebe splývá
ta zčernalá tíž.

Strach zákeřný vznícen
se plíží jak duch,
a tma je jak jícen,
a vzdálen je Bůh.

A cítíš děs prázdna
z té hlubiny vát...
Nechť propast je srázná,
a lehký je pád!

Ballada o věrné ženě.

Dva stáli spolu v jarní den,
za ruku vzal ji roztoužen,
a jak ji pustil, blýsknul na ní
a zůstal na ní do skonání
malíčkový prstýnek zlatý.

Jí rozvoněl se každý květ,
jí zatřpytil se celý svět
jak malý prstýnek zlatý.

Dny zvolna jdou, je každý tich
a plný mraků šedivých,
jen prsten pořád je zlatý.

A padal včera, padá dnes
z té chladné mhy na život rez,
jen prsten pořád je zlatý.

A zvolna prošlo roků moc,
mha chladná zhoustla v černou noc,
jen prsten pořád je zlatý.

Pak přišla smrt. Jí toužně vstříc
plá strhaných dvě zřítelnic:
»Vše opustím, jdu ráda s tebou,
jen na památku vezmu s sebou
svůj malý prstýnek zlatý.«

1914-1915) 635
 Jeho hromné' dusev' hlaběny' Eleonory Hallermindové!
 ... Na, stalleš to, konteso? Vydám, te jsem poděle o vše
 má o tebe deset let, kuse' jím mezi mra a stmelii ... "
 Eleonora se ro mi di'ele, di'ele, přněd' jstě ~~ro mi~~
~~te~~ jeho ohlisená a přičd' nerozhomta -
 " Jověte mi alerjvni, co se rois stalo? " přičdele bystně.
 " Jovim, konteso. Di'efte se mi dole do o'v', kade to skemě
 i pro vás."
 A jk se tek nesebe di'ely, vterim dne, ^(stunovláse) v'le bise a cegā-
 re:
 " ~~Jov~~ Jovostri' Marie Jirbyové, posledni' klise' v' jstě
 pronesla, ⁺ se došova vyplni' i, konteso."
 Eleonora si zcotele kvěff, nem'le toho pohledu př
 re'it.
~~Aty~~ Ale kolya opit' v'le'la s'nce, jepi' n'it' byle taha,
 a jepi' o'v' rehybné'.
 - Dej' d'eme ze dvě hofing - Ted' m'ine balit nos' v' y
 - Anali e. Konec.
 ~~~~~
 kn' konci p'unkty j'ym' tr'kem přijde t'elo p'anc' mka:
 " Udeř' j' p'umí, se j'mě ceelenon cā'str' comi'v're' t'v'loje.
 B.B.

58.

„Haló!“ vykřikl, jako by volal do ^{husté} tmy, ač ji viděl zřetelně.
 Vymrštila se prudce a vztekla.
 „Co tady ještě chceš?“ A zase byl její hlas chraptivý a docela neznámý.
 Uchopil ji za ruku, jako by ji chtěl vzpamatovat.
 „A teď je ostudy zrovna dost!“ ^{zabomcoval jí} vykřikl, „Pojd domů, a hned ^{Pomenu} ~~Povědu~~ tě třeba i po schodech, ale pak již nechci o tobě slyšet celý život ~~ani slova~~“.

Zápasili chvíli ve vlhkém přítmí. Když Jarka neodílel své slavné rány, nebyl o mnoho silnější než ^{večer a zrodil se pravidne} ~~ona a zpočít se~~, než ležela na ^{Zadek} ~~země~~ a on ji klečel na nohou.
 „Pusť mne Jaroslave“, zakvílela ^{pojednání hie} a toto ~~temně~~ obřadné oslovení jej odzbrojilo víc, než ^{čímome její zmlouci} ~~co jí řekla~~. „A jdi pryč“, ^{septala lež} mluvila chvatněji a chvatněji. „Já tě nechci, já do smrti nikoho nechci, ^{nikdy} ~~me~~ už neuvidíš, neboj se. Ale nic se nestane. Já přece nemám osmnáct roků, ^{Mně nemohou} ~~ty~~ ~~mne~~ ~~mohla~~ oběsit.“

Pustil ~~její ruce~~ ^{ji} ~~práste~~ ^{ve} ~~mžiku~~
 „Tobě se něco stalo?“ ^{podopl.}
 „Nestalo ^{je} ~~mi~~ sama... Já jsem ~~před~~ ^{je} ~~chvíli~~... zabila jednoho člověka.“

Jarka viděl, že je ~~ona~~ ^{je} ~~bílá~~ jako křída a ona to viděla na něm.
 „Ty jsi blázen, ^{je celý} ~~od~~ první chvíle vím, že jsi ~~blázen~~ Blázen, Blázen!“ ^{ale} ~~ale~~ také jeho hlas byl teď jako opilý. Sáh ^{dlani se lekla} ~~ji~~ na čelo, netřeští-li, ale ~~prsty mi sklouz~~ ~~ny~~, ^{prsty mi sklouz} tak bylo vlhké a studené.

„Jak ~~ta~~ ^{zabila},“ šeptal. „Co se stalo? Všechno pověz... Snad bude možno ještě utéci. Snad bys mohla jet ^{zima} ~~se~~ mnou... ~~a dnes se tady za ty klády srovat...~~“
^{A klava se mu vytrhla a plánuje a sáde u n'častí.}
 „Neuteču, já jsem si již všechno rozvážila, ~~a~~ ^{je} ~~já~~ vůbec neblázním. Já ~~jem~~ ^{je} ~~jsem~~ chtěla vědět. ~~a~~ ^{je} ~~já~~ už vím.“

Nevěděl, jak se stalo, ale ovinul ruce kolem ní, jako bezmocnou loutku posadil ji znova na klády, ale ruku ^{ohlemí} ~~ji~~ neodtáhl a držel ji pevně kolem jejího ramene, které sebou ^v ~~se~~ škubalo suchém škytání. ^{stala blázi vpi}
 „Řekni všechno,“ blekotal a srdce ~~mu~~ ^{mu} bušilo zděšením a soucitem. ^{Průtže}
 „Tak jsem tam šla... Babička chtěla, ale já jsem taky chtěla, abys věděl, ^{je jsem si u něho ten můj balon zapoměla asi nasdít} ~~já~~ nejsem tak blbá, jak vy myslíte.. A on povídal, že jsem ^{u při tom že} ~~blbná~~ a chytrá, ~~a že~~ ^{měla jedna} ~~mám~~ mám takový temperament jako ^{veřejní} ~~komtesa~~ komtesa, která již dvanáctiletá pobláznila jednoho knížete a že si ^{ne} ~~šuknem~~ tím vínem, co si přinesl ještě ze zámku, ^{je} ~~a co~~ ^{je} ~~pril~~ ^{je} ~~ten~~ ^{je} ~~kníže~~ ^{je} ~~u~~ ^{je} ~~stron~~ ^{je} ~~komtesom~~ komtesom. ^{je} ~~A až~~ ^{je} ~~dopiji~~ ^{je} ~~jem~~, že mi bude čest, co ^{je} ~~psal~~ ^{je} ~~ten~~ ^{je} ~~páter~~, ^{je} ~~alž~~ ^{je} ~~naměla~~ ^{je} ~~zlylečné~~ ^{je} ~~myšlenky~~“.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Magdalena Nosková
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2009

Název práce:	Božena Benešová, 1873 - 1936
Název v angličtině:	Božena Benešová, 1873 - 1936
Anotace práce:	Diplomová práce se komplexně zaměřuje na spisovatelku Boženu Benešovou. První část se věnuje autorčinu životu a podává také souborný přehled její celoživotní tvorby. Druhá část práce se zaměřuje na analýzu válečné románové trilogie. Trilogie nese název Úder, Podzemní plameny a Tragická duha. Pozornost je obrácena k hlavní hrdince a celkovému vývoji její postavy.
Klíčová slova:	Spisovatelka Božena Benešová, Život B. Benešové, Tvorba B. Benešové, Válečná románová trilogie Úder, Podzemní plameny, Tragická duha
Anotace v angličtině:	The thesis aims it's effort at the writer Božena Benešová. The first part pursues authoress' life and symbolizes collected summary of her lifelong works. The second part directs at interpretation of war novel trilogy. Name of the trilogy is Úder, Podzemní plameny and Tragická duha. The attention is aimed to the main protagonist and the general progress of her character.
Klíčová slova v angličtině:	The writer Božena Benešová, The life of B. Benešová, The works of B. Benešová, War novel trilogy Úder, Podzemní plameny, Tragická duha

Přílohy vázané v práci:	Příloha: č. 1: Fotografie Boženy Benešové č. 2: Fotografie Růženy Svobodové č. 3: Fotografie F. X. Šaldy č. 4: Pohlednice od Růženy Svobodové č. 5: Titulní list Ženské Revue č. 6: Titulní list přílohy Žena v umění č. 7: Titulní list Noviny č. 8: Rukopis románu Úder č. 9: Strojopis povídky Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová
Rozsah práce:	72 stran, 9 stran obrazových příloh
Jazyk práce:	český

